

Рольф Голлоб та Петер Крапф

Досліджуємо права дітей

Дев'ять коротких проектів для учнів з 1-го по 9-й класи

COUNCIL CONSEIL
OF EUROPE DE L'EUROPE

Досліджуємо права дітей

Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини (ОДГ/ОПЛ)

Редактори:

Рольф Голлоб, Петер Крапф,
Вільтруд Вайдінгер

Автори:

Рольф Голлоб, Петер Крапф

Том V

Серія уроків для 1—9 класів

Видання Ради Європи

УДК 371.017:321.7
ББК 74.266.0
Д70

Автори: Рольф Голлоб, Петер Крапф.
Переклад з англійської та адаптація: В. В. Полторак, менеджер швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні — DOCCU».
Загальна редакція: Р. Голлоб, П. Крапф та В. Вайдінгер.
Загальна редакція української версії: Н. Г. Протасова, доктор педагогічних наук, професор.

Д70 Досліджуємо права дітей: Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини (ОДГ/ОПЛ): Серія уроків для 1–9 класів /Р. Голлоб, П. Крапф. — Пер. з англ. та адапт. В. В. Полторака; заг. ред. укр. версії: Н. Г. Протасова. — К: Основа, 2016. — Т. 5. — 100 с.

Цей посібник було розроблено для вчителів, які перебувають у пошуку інструментарію для викладання прав дітей учням з 1-го по 9-й класи обов'язкової навчальної програми. Керівництво складене за принципом спіральної навчальної програми для того, щоб діти вивчали свої права рік за роком.

ISBN 978-966-699-889-0

Висловлені в цьому посібнику думки є авторськими і не обов'язково відображають офіційну політику Керівного комітету з питань освіти (CD-ED) Ради Європи або Секретаріату.

Цей переклад публікується за погодженням з Радою Європи та є особистою відповідальністю укладачів.

Усі права застережені. Жодна частина цієї публікації не може бути перекладена, відтворена або передана в будь-якому вигляді або за допомогою будь-якого засобу — електронного (CD-Rom, Інтернет і т. ін.) або механічного, включаючи ксерокопіювання, запис, будь-яке зберігання інформації або пошукову систему, без попередньої письмової згоди видавничого підрозділу Директорату комунікацій та досліджень Ради Європи та Національної академії державного управління при Президентові України.
(F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int)

Відповідальні за випуск: Протасова Н.Г., Полторак В.В.

Видано за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги. Продаж заборонено

Друк профінансовано Швейцарською Конфедерацією в рамках швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні — DOCCU» (www.doccu.in.ua).

Редагування: Безіл Шейдер
Переклад: Олександра Сміт
Ілюстрації та обкладинка: Петі Віскеманн
Макет: Рене Шмід

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Швейцарська Конфедерація

УДК 371.017:321.7
ББК 74.266.0

ISBN 978-966-699-889-0

© Рада Європи, 2016
© Національна академія державного управління при Президентові України, 2016
© Швейцарсько-український проект «Розвиток громадянських компетентностей в Україні — DOCCU», 2016
© Голлоб Р., Крапф П., 2016
© Видавництво «Основа», 2016

Передмова

Усі країни, які ратифікували Конвенцію ООН про права дитини, тим самим взяли на себе зобов'язання повідомити про ці права дітей усім людям на території своєї країни — як дорослим, так і дітям. На прикладах уроків, наведених у цій книзі, показано, як зробити так, щоб діти знали про свої права, вивчали їх та користувалися ними.

Було розроблено по одному проекту для кожного навчального року у 1–9 класах (тривалістю приблизно чотири уроки кожен). Кожен з цих проектів показує, як діти та молодь можуть активно вивчати права дітей і завдяки цьому дізнаватись про них.

Такий підхід зосереджує увагу не на випадках порушення прав дітей, а швидше на активному пізнанні прав дітей під час занять з метою попередження їх порушення. У багатьох планах уроків вимагається і розширюється участь учнів, щоб так підтвердити зміст Статті 12 Конвенції ООН про права дитини, яка надає дітям і молоді право голосу з усіх питань, що впливають на їхні умови життя. При цьому, Конвенція про права дитини надає правову підтримку тому, що завжди робили хороші педагоги, а саме: слухати і сприймати серйозно думки дітей та молоді.

Багато елементів цього посібника можна знайти в подібних формах у різних публікаціях. Однак у ньому вперше показано, як учні крок за кроком можуть дізнатися про свої права за допомогою спірального навчального плану. Центральне місце займає не питання *«Коли ви дізналися про права дитини?»*, а швидше питання *«Як ви пізнали права дітей і в якому класі?»*.

Рішення щодо доцільності перекладу документа на різні державні мови кожна країна-учасниця Ради Європи приймає самостійно.

Висловлення подяки

Перше видання цієї книги побачило світ завдяки ініціативі Педагогічного інституту в Баня-Луці, Боснія і Герцеговина. Практичне випробовування перших проектів авторів здійснювалося групою вчителів з Південно-Східної Європи. Висловлюємо їм за це щиру вдячність. Завдяки їхньому позитивному досвіду посібник був знову адаптований для Ради Європи та перекладений різними європейськими країнами.

Друге видання було переглянуте, перероблене та випробуване у тісній співпраці між Цюрихським видавництвом шкільних матеріалів (Lehrmittelverlag Zurich), Цюрихським місцевим управлінням освіти (VSA) та Цюрихським педагогічним університетом (PH Zurich). Ми також хотіли б подякувати перекладачу Сабріні Маррунчедду та лектору Безілу Шейдеру за їхню копітку роботу. За проведене випробування на території Європи ми хотіли б висловити подяку, насамперед, усім учням Боснії і Герцеговини, Македонії, Сербії, Косово та Швейцарії. Їхнє критичне мислення гарантує, що статті Конвенції не залишаться лише на папері, а будуть розкриватися, щоб мати вплив на повсякденне життя.

Цюрих і Вайнгартен, березень 2014 року

Рольф Голлоб, Вільтруд Вайдінгер і
Петер Крапф

Зміст

Вступ: що саме буде запропоновано у дев'яти блоках (для 1—9 класів)	7
Частина 1: Плани уроків	9
Блок 1 (1-й клас): У мене є ім'я — у нас є школа.....	9
Блок 2 (2-й клас): Імена — це набагато більше, ніж просто букви!.....	12
Блок 3 (3-й клас): Ми — чарівники!.....	17
Блок 4 (4-й клас): Наші права — наш скарб.....	23
Блок 5 (5-й клас): Ми встановлюємо правила для нашого класу.....	27
Блок 6 (6-й клас): Права дітей: витвір мистецтва!.....	34
Блок 7 (7-й клас): Чи те, що я хочу, є також тим, що мені потрібно?.....	38
Блок 8 (8-й клас): Права дітей — ретельно досліджені.....	42
Блок 9 (9-й клас): Чому ми повинні дотримуватися правил?	47
Частина 2: Довідкова інформація	57
1. Запитання, які часто ставлять стосовно Конвенції про права дитини.....	57
2. Права дітей — частина процесу захисту прав людини.....	57
3. Як створювалися права дітей.....	60
4. Права дітей: відчуття, вивчення та реалізація	61
5. Педагогічний підхід: навчання на прикладі	62
6. Навчання на основі вирішення завдань: супровідне навчання.....	63
7. Викладання прав дітей: ключові питання для вибору методів викладання.....	64
8. «Але це означає, що я маю право на перерву, чи не так?» — Права дітей у класі	66
Частина 3: Документи та навчальні матеріали	69
1. Учнівська версія Конвенції про права дитини.....	69
2. Групування прав дітей у чотири категорії.....	73
3. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року).....	75
4. Ілюстровані права дітей (Картки з правами дітей).....	88

ВСТУП:

що саме буде запропоновано у дев'яти блоках (для 1—9 класів)

Кожен з дев'яти блоків має завдання навчання, викладені у таблиці, що охоплює основний зміст, інструкції та запитання для підтримки вчителя. Наверху кожної таблиці показані ключові теми та зміст з точки зору вчителя, а нижче наведені ключові запитання для учнів. Таблиця допомагає вчителям передбачити запитання учнів, але найголовніше те, що вона допомагає не забувати про завдання навчання кожного блоку. Таблиці допомагають розрізнити три виміри — «відчувати», «дізнаватись» та «реалізовувати» права дітей. Тому в цьому посібнику враховані усі три аспекти: вивчення, що ґрунтується на вирішенні завдань, пізнавальні елементи набуття знань та застосування у повсякденному житті.

Вивчення прав дітей починається у першому класі та стає все більш складним ближче до завершення обов'язкової шкільної програми. Як упоратися з цим завданням, і є темою цього посібника для вчителів.

У дев'яти блоках, що складаються з серії уроків, наведені конкретні приклади та пропозиції щодо реалізації прав дітей з першого року початкової школи і до останнього року обов'язкової середньої освіти. Таким чином, у ньому використана спіральна модель навчальної програми.

У якості орієнтиру використовуються наступні елементи:

- Короткий вступ з інформацією про концептуальні основи та про вивчення на прикладах.
- Дев'ять проектів (блоків) для кожного класу (з 1 по 9), кожен з яких складається з чотирьох уроків.
- Детальні плани уроків.
- Вивчення, що ґрунтується на вирішенні завдань: у кожному блоці проект виступає як його ціль.
- Умови вивчення є відкритими та передбачають взаємодію, що відповідає принципам освіти для демократичного громадянства та освіти у галузі прав людини.
- Додаток з різними учбово-методичними матеріалами (включаючи Конвенцію про права дитини) та довідковою інформацією про права дитини.

У частинах II та III надається довідкова інформація та навчально-методичні матеріали, які можна знайти в Інтернеті та в інших відповідних текстах. Однак ідея полягала у тому, щоб поєднати низку різних важливих ресурсів, які можуть бути використані у ході уроків одразу, без додаткових досліджень. Крім того, у коротких текстах наведена інформація для презентацій, якою можуть користуватися як учителі, так і учні. Продемонстровані наприкінці посібника права дітей можуть по-різному використовуватися у ході різних уроків. Вони є гнучкими та надають багато додаткових можливостей для вивчення. Вони слугують візуальним стимулом для багатьох видів діяльності, а також можуть використовуватися для гри на тренування пам'яті або флеш-карт. Відгуки вчителів з багатьох різних країн показали, що, крім дослідницького підходу, дуже корисними можуть бути елементи практики та заучування напам'ять. Однак це не замінить вирішення важливих питань і поступове поглиблення розуміння.

Фотографії: Леа Гут, Фреді Сутер

Частина 1: Плани уроків

Блок 1 (1-й клас)

У мене є ім'я — у нас є школа

А План уроку

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Діти вивчають імена один одного.	Діти представляють один одного, називаючи імена.	Кольоровий папір.
Уроки 2 та 3	Наскільки різними є діти в нашому класі?	Діти роблять квіти зі своїм фото всередині. Потім з цих квітів створюється букет.	Кольоровий папір, портретне фото кожної дитини та листок паперу для фліпчарту.
Урок 4	Що ми знаємо один про одного?	Обговорення на пленарному засіданні.	Готовий плакат.

Б Довідкові та освітні цілі

Діти дізнаються про велику різноманітність імен у своєму класі. Вони розуміють, що кожен із них отримав ім'я, яке відрізняє їх один від одного; вони усвідомлюють, що їхнє ім'я не можна у них забрати, воно належить їм назавжди.

Діти розуміють, що багато різних імен позначають багато різних особистостей, і що їх особлива класна спільнота утворюється з усіх цих різних особистостей, котрі зібрались разом, як пишаний та яскравий букет квітів. Як варіант, для візуального представлення цієї концепції, ви можете працювати з краплями дощу або залізничними вагончиками, музичними нотками, частинками пазла тощо. Незалежно від форми цієї вправи, те, що у будь-якому випадку має стати зрозумілим: *разом ми більше, ніж просто сума частин*. Ми стаємо букетом, хмарою або озером, поїздом, мелодією, пазлом і так далі.

Діти розуміють, що разом вони утворюють навчальну спільноту.

Діти розуміють і цінують, що школа повинна підтримувати їх зараз і в майбутньому, самих

по собі, і разом з іншими — у навчанні та розвитку їхніх знань і здібностей.

Вони дізнаються, що школа це не тільки обов'язок — її було створено також тому, що кожна дитина має право відвідувати школу, здобувати освіту, а батьки, вчителі та держава повинні забезпечити це право.

В Ключові питання для обговорення у блоці 1

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином демонструвались принципи прав дітей у школі та класі?	Що знають діти про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Школа є частиною життя, клас по праву вважається мікроспільнотою. Її символічним відображенням виступає букет квітів. Статті Конвенції ООН про права дитини, вказані справа, можуть озвучуватися дітьми на цих серіях уроків.	Статті 7 та 28 (див. додаток: Конвенція ООН про права дитини).	Діти беруть участь у прийнятті рішення стосовно того, куди повісити плакат із зображенням букету квітів.
Учні		
Як я відчуваю права дітей у класі?	Що я дізнався про права дітей?	Який крок я можу зробити зараз?
Кожен з нас єдиний у своєму роді. Кожна дитина радо вітається у класі. Було б шкода, якби одного з нас не було у нашому класі. У всіх нас однакові права.	Ми, як діти, маємо особливі права: • у нас є ім'я, яке ніхто в нас не може відібрати (Стаття 7); • ми маємо право відвідувати школу та вчитися читати й писати (Стаття 28). Без навчання у школі ніхто не зможе знайти роботу у дорослому віці.	Я знаю, що тепер почуваюся комфортніше, будучи членом класу, який є хорошою групою людей, котрі підтримують один одного. Я постараюся підтримувати інших дітей у класі, щоб вони почувалися так само комфортно, як і я.

Г Процедура

Урок 1

Діти сідають у коло. В середині кола на підлозі викладено кольорові паперові серця. На кожному серці ім'я дитини, і до серця додається ниточка. Також є одне серце для вчителя з його ім'ям у середині кола.

Учитель заохочує дітей долучитися до розмови.
 — Чи знаємо ми імена кожного у цій групі? Хто є хто?

— Кожна дитина бере серце з іменем іншої та відповідає на наступні запитання: Що мені подобається у цій дитині? Що я вже робила з ним чи нею разом? Чому б я сумувала за ним чи нею, якби її чи його тут не було?

— Інші питання, які можуть бути включено: Що могла б інша особа сказати про цю дитину, наприклад, учитель, родич чи родичка, сама дитина, друг, хтось інший у кімнаті, школі чи спільноті?

Після того як кожна дитина висловить свої думки про зображеного на обраному нею серці, вона віддає йому це серце.

Кожна дитина тримає своє серце та носить його на своєму одязі під час уроку як бейджик з іменем. Це може продовжуватися під час подальших уроків, допоки всі діти не будуть добре знати один одного.

Заключне обговорення може бути запропоноване вчителем, який запитає: «Чому я взяв різні кольори, а не лише один?»

Учитель просить дітей принести портретне фото на наступний урок. (У якості альтернативи вчитель міг би сфотографувати дітей та роздрукувати фото завчасно для наступного уроку.)

Уроки 2 та 3

Для представлення уроку 2 вчитель пояснює: «Кожна дитина у цьому світі особлива. Кожна дитина унікальна за своїм кольором шкіри, характером, особливостями та іменем!»

Діти мають різні права, так звані «Права дитини», які визнаються майже у кожній країні світу. До цих прав, наприклад, відносяться:

- право мати ім'я (Стаття 7, яку можна зачитати вголос повністю або, можливо, у скороченому вигляді);
- право мати освіту (Стаття 28).

Тільки до того, хто має ім'я, можуть звертатися інші. Отже, важливо знати ці імена!

Обговорення розпочинається з питань, які вже розглядалися, діти висловлюють свої запитання та думки. На завершення: «Усі ми разом, маючи різні імена, якості, характери та різний колір шкіри, формуємо цей клас.

Ми створимо картину нашого класу — вона буде складатися не з сердець, а з квітів, зібраних разом та вміщених у вазу. Ваза означає школу, шкільну будівлю чи нашу класну кімнату. А всі ми — квіти у цій вазі. Без нас не було б жодної школи, школа була б нічим іншим, як порожнім контейнером, порожньою вазою».

Учитель пояснює етапи діяльності:

- Ви робите власні квітки.
- Ви розфарбовуєте пелюстки та приклеюєте своє фото посередині.
- Квітки збираються для того, аби сформувати жмуток.
- Жмуток квітів прикріплюється до плаката.
- У такий спосіб ми створюємо картину нашого різнобарвного і різноманітного класу.

Перед цією творчою роботою або одразу після неї діти обмірковують та намагаються інтерпретувати зображення квітів у вазі. Вчитель збирає різні думки та ідеї. Діти можуть вільно розвивати свої ідеї, посилаючись, можливо, на такі запитання, як:

- Що можуть символізувати квітки?
- Що може символізувати ваза?
- Чому важливо мати ім'я?

Залежно від часу та матеріалів, які є в наявності, цю діяльність можна адаптувати по-різному, наприклад:

- Учні можуть самостійно намалювати, вирізати та прикрасити квітки, або їм дають уже вирізані квітки для декорування.
- Учитель готує завчасно центр квітки, а учні створюють її пелюстки.
- Фотографії вирізають, щоб прикріпити в центр квітки.

Діти, які закінчили свою роботу швидко, можуть намалювати більше маленьких квіток без фотографій.

Нарешті, на одній зі стін класної кімнати розміщується плакат із заголовком «Класний букет». Ваза демонструє скорочені версії прав дітей, які стосуються картини (Стаття 7 та 28).

Урок 4

Вихідні дані:

- Плакат прикріплено до дошки чи на стіні.
- Учні сидять у великому півколі в передній частині класної кімнати (у великому класі можуть знадобитися два півкола). Усі учні мають добре бачити плакат.

Учні думають над такими запитаннями:

- Від чого я отримав/-ла задоволення під час цієї діяльності?
- Чому я навчився/-лася?
- Що я знаю про інших дітей?
- Що я дізнався про вчителя?

Учитель скеровує учнів під час процесу обміну своїми коментарями та отримання зворотної реакції один від одного.

Ближче до закінчення уроку вчитель подає учням додаткову інформацію про Конвенцію про права дитини. Зокрема, він чи вона говорить про два права, показані на вазі. Він чи вона інформує дітей про Всесвітній день дитини (20 листопада).

На завершення, вчитель обговорює з класом, чи необхідно розмістити плакат в одному зі шкільних коридорів чи у холі школи. Клас обговорює «за» та «проти». Де має висіти плакат, так щоб його могли бачити всі відвідувачі? Що ми можемо зробити, якщо у нашому класі з'явиться новий учень?

Блок 2 (2-й клас)

Імена — це набагато більше, ніж просто букви!

А План уроку

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Усі наші імена!	Усі діти дізнаються більше про імена один одного (інтерактивний підхід).	Аркуші паперу формату А4.
Урок 2	Як я отримав своє ім'я!	Клас думає над причинами дати дитині ім'я.	Смужки паперу з ключовими реченнями; набір роздруків.
Уроки 3 та 4	У кожної дитини є історія, щоб розказати!	Учні діляться інформацією про своє життя. Вони створюють своє зображення в натуральну величину.	Інформація про сім'ї дітей (домашня робота); один листок для фліп-чарту на одну дитину; маркери та кольорові олівці.

Б Довідкові та освітні цілі

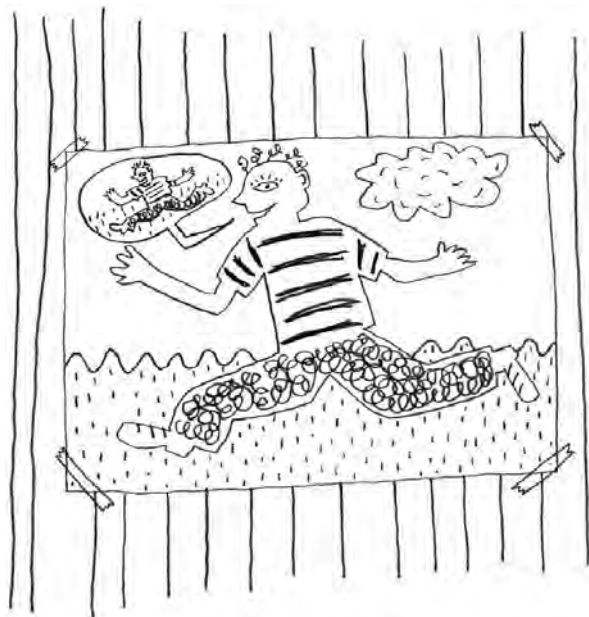
Стаття 7 Конвенції про права дитини захищає право кожної дитини мати ім'я. Друге ім'я або прізвище вказують на зв'язки дитини з найближчою групою навколо нього чи неї. Проте ім'я дитини — це те, що робить дитину індивідуальністю, своєрідним створінням у цьому світі.

Діти мають пишатися своїми іменами та їм слід знати, що означають їхні імена, які сподівання висловлені у їхніх іменах та чому батьки обрали для них ці імена.

Учитель повинен бути обачним, викладаючи цю тему. З будь-яких причин у класі можуть бути діти, які не живуть зі своїми фізіологічними батьками чи які втратили свої імена в результаті примусової міграції чи вигнання. Вчителю знадобиться розуміння та чутливість при спілкуванні з такими дітьми.

Цей блок «Імена — це набагато більше, ніж просто букви!» пов'язаний з блоком 1 «У мене є ім'я — у нас є школа». Посилання на перший блок слід робити, якщо діти вже пройшли його.

Як альтернатива, блок 2 також може використовуватися у якості окремого блоку.

В Ключові питання для обговорення у блоці 2

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином принципи прав дітей були враховані у класі та шкільній спільноті?	Що діти тепер знають про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Школа — це частина нашого життя; клас — це самостійна мікроспільнота. Діти довідуються про свою своєрідність, дізнаючись імена всіх інших дітей, та коли їх називають по іменах усі в класі. Досвід застосування прав, зазначених зліва, отримується в класі в усіх розділах цього блоку.	Статті 7, 8, 12, 13 (див. додаток: Конвенція ООН про права дитини).	Діти беруть участь у прийнятті рішення стосовно того, куди повісити плакат. Можливо, потрібно буде забезпечити місце, тому це питання може бути обговорено з іншими вчителями, шкільними помічниками чи методистами.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я дізнався про права дітей?	Який крок я можу зробити зараз?
Я побачив, що всі інші діти та вчитель помітили мене. Вони всі слухали мене, і всі тепер знають моє ім'я. Моє ім'я робить мене особливим, відрізняє від усіх інших. Я знаю імена всіх інших дітей у класі. Я дещо знаю про їхнє життя.	Ми, як діти, маємо особливі права: У нас є імена, які ніхто не може забрати в нас (Стаття 7). Як дитина, я вже маю власну життєву історію, життя, що відрізняється від того, яке пережили інші діти. Це завжди буде частиною мене (Стаття 8). Я можу мати власну думку і можу говорити те, що я думаю, і всі інші діти також можуть робити так само (Статті 12, 13).	Коли я зустріну когось на гральному майданчику чи будь-де інде, я спитаю його ім'я та скажу йому своє.

Процедура

Урок 1: Усі наші імена!

Учитель й учні сидять на стільцях, розставлених у вигляді кола. Діти тримають смужки паперу зі своїми іменами, написаними на них жирним шрифтом. Учитель також має картку або смужку паперу зі своїм ім'ям та ім'ям побатькові. Кожен по черзі вимовляє своє ім'я. Тепер учні повинні бути уважними та вивчити імена інших дітей, якщо вони ще їх не знають. Це може бути зроблено за допомогою різних видів ігор, деякі з них можна проводити, навіть якщо частина дітей уже знають один одного:

— Діти називають свої імена та імена дітей, які сидять справа чи зліва від них, «Мене звати ..., а зліва від мене сидить ..., а ... сидить праворуч від мене».

— Визначити деякі загальні риси певних ваших учнів, наприклад, колір їхніх джинсів або спідниці, ініціали, окуляри, колір волосся тощо, і скласти загадку: X, Y, і Z у всіх є щось спільне. Хто може сказати мені, хто це? Можна повторити декілька разів.

— Заберіть усі картки з написаними на них іменами. Кожна дитина малює одну картку, в свою чергу, не читаючи напису. Усі діти показують свої картки. Хто здатний навести порядок у цій плутанині шляхом присвоєння правильного імені для кожної дитини?

— Посадка в автобус: у довільній формі дитина починає з такої фрази «Я — Анна, і я сідаю в автобус.» Дитина, що поруч з нею, продовжує «Я — Сандра, і я сідаю в автобус разом з Анною». Дитина, яка сидить наступною за Сандрою, продовжує так само, включаючи всіх попередніх дітей «Я — Том, і я сідаю в автобус разом з Анною та Сандрою». Дотримуйтесь порядку, в якому діти сидять у колі, оскільки це допоможе їм краще запам'ятати імена. Продовжуйте в такий спосіб, допоки всі діти не сядуть в автобус. Будьте обачними, щоб не збентежити дитину, яка забула ім'я, і дозвольте дітям допомогти один одному.

Вчитель підсумовує урок, проводячи діалог інструктивного характеру. Питання, наведені нижче, слугують як стимули для дітей:

— Чи подобається мені моє ім'я, якщо так, то чому?

— Іноді ім'я скорочують до прізвища або змінюють. Якщо я матиму таке прізвище, чи сподобається мені нове ім'я, та чому?

— Прізвища у нашій сім'ї або серед друзів: що вони означають і звідки беруться?

— Але іноді важливо мати ім'я. Як би все відбувалося в школі, якби у всіх нас було однакове ім'я, або взагалі не було імен?

Для решти уроку, якщо дозволяє час:

— Вислів «Мене звуть...» можна представити різними мовами, щоб діти його вивчили; завдання може полягати у тому, щоб кожна дитина вивчила цей вислів двома мовами. (Додатково: дитина вивчає запитання «А як тебе звати?»).

— Діти можуть спроектувати та створити особливо оформлені бейджики з іменем.

Урок 2: Як я отримав своє ім'я!

Учитель підготував смужки паперу, на яких він чи вона написали такі речення (звичайно, допускаються будь-які зміни — модифікації, упущення або додавання більшої кількості висловів):

Важливо мати ім'я.

Ім'я — це я.

За нашими іменами ми пізнаємо себе та один одного.

Наше ім'я говорить дещо про те, ким ми є (стать, мова, місце походження тощо).

Маючи ім'я, дитина стає членом держави.

Обираючи певне ім'я, батьки часто виражають певні побажання, сподівання та почуття.

Учитель зачитує кожне твердження класові, щоразу опускаючи смужку паперу вниз, та просить дітей пояснити твердження, написане на ній, власними словами та обговорити його значення.

Потім він або вона роздає робочі аркуші, які діти мають заповнити в якості домашнього завдання (див. Ресурси нижче). Учитель обговорює кожне питання з класом, щоб переконатися, що кожна дитина розуміє їх.

- Коли я народився?
- О котрій годині?
- Якого дня тижня це було?
- Якою була тоді погода?
- Де я народився?
- Хто був присутній, коли я народився?
- Які у мене були тоді зріст і вага?
- Чому мені дали саме це ім'я?
- Що означає моє ім'я?
- Де можна знайти моє ім'я, як моє ім'я звучить різними мовами?

Уроки 3 та 4:

Кожна дитина має історію, щоб розповісти!

Діти сидять у колі. У них є аркуш паперу, на якому вони виконували своє домашнє завдання. Учні розповідають одне одному, про що вони говорять зі своїми батьками. Вчитель заохочує їх вивчити деякі питання детально.

Наприклад, вона чи він складає список на дошці, фліпчарті або проекторі, на якому показаний час дня або назва дня, коли народилась кожна дитина у класі. Можливо, виникне цікава модель? (Інтернет є корисним інструментом для пошуку днів тижня, у які народились діти).

Звичайно, було б дуже цікаво, якби деякі діти могли навести причини, чому їхні батьки дали їм саме такі імена, та змогли пояснити, що означають їхні імена. Для пояснення значення

імен учитель може принести словник імен або скористатись Інтернетом (останній засіб особливо добре спрацює для неєвропейських імен).

Після обговорення у класі діти отримують завдання самостійно створити плакат про них самих та включити всю інформацію, яку вони про себе дізнались. Залежно від рівня письмових навичок учителю, можливо, доведеться допомогти деяким діткам у класі.

У якості альтернативи, діти можуть намалювати себе у натуральну величину. Це можна зробити в такий спосіб: дитина лягає на аркуш паперу, розстелений на підлозі, обираючи позу, наприклад, біжучи чи стоячи з витягнутими руками. Інша дитина обмальовує цю фігуру олівцем. Отримана в результаті форма вирізається та розмальовується за допомогою акварельних чи плакатних фарб. Також можна вирізати та прикріпити до фігури виносні цитатні рамки, на яких дитина представляється «Мене звали...», та/або приклеїти до фігури другий аркуш паперу з особистими даними дитини.

Діти проводять четвертий урок, завершуючи ці плакати.

Насамкінець, плакати або фігури презентуються та діти обговорюють, як і де вони будуть виставляти плакати у приміщенні школи. Вчитель допомагає їм у прийнятті рішення.

Ресурси: робочий аркуш для учнів

Моє ім'я має власну історію — що я хотів би з'ясувати?

Коли я народився?
О котрій годині?
Якого дня тижня це сталося?
Яка в той час була погода?
Де я народився?
Хто був присутній тоді, коли я народився?
Якими були моя вага та мій зріст?
Чому мені дали саме це ім'я?
Що означає моє ім'я?
Де можна знайти моє ім'я, як моє ім'я звучить іншими мовами?

Блок 3: (3-й клас)**Ми — чарівники!****А План уроку**

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Що може зробити звичайна людина для вирішення проблеми? Що може зробити чарівник або чарівниця?	Учні навчаються розрізняти реалістичні та магічні рішення для різних видів проблем. Вони малюють портрет звичайної людини або чарівника.	Дошка (підготовлена заздалегідь, щоб можна було легко зібрати ідеї дітей); малюнки; клейка стрічка; аркуш паперу формату А4, крейда.
Урок 2	Які існують основні права дитини? Яких сфер життя вони торкаються? Які види рішень ми можемо знайти для цих проблем?	Розглядаючи найосновніші права дітей, діти пізнають основи та формулюють фантастичні, а також реалістичні рішення реальних життєвих проблем, пов'язаних з цими правами.	Паперові фігури (вже вирізані); крейда, кольорові олівці.
Урок 3	Як ми можемо підтримати роль у ситуаціях, у яких виникає певна проблема? Які конкретні рішення ми можемо запропонувати?	Учні шукають рішення для різних ситуацій у своєму повсякденному житті. Вони представляють свої рішення у ході рольової гри.	Пропозиції щодо рольової гри, якщо потрібно.
Урок 4	Як ми можемо оцінити приклади рішень для проблем, представлених нашими однокласниками у рольовій грі? Чому ми навчилися таким чином?	Учні репетирують свої рольові ігри та розігрують їх у класі. Після цього вони обговорюють представлені рішення у рольовій грі.	Пропозиції щодо рольової гри, якщо потрібно.

Б Довідкові та освітні цілі

Невдовзі діти дізнаються про те, що багато речей перебувають поза межами їхнього контролю. На них поширюються рішення, що безпосередньо впливають на їхнє життя, хоча вони часто не можуть вплинути на них. Проте діти також мають можливість подорожувати у світ своєї уяви. Це не обов'язково має бути спроба втекти від справжнього життя. Світ уяви є сферою, де можуть створюватися нові плани, може відображатися новий досвід, та де особа може набратися сил перед поверненням до справжнього світу.

Для навчального проекту в 3-ому класі ми пропонуємо опиратися на здатність дітей уявляти, надаючи їм можливість перетворити власні ідеї в рішення для реальних життєвих проблем у зв'язку з основними правами дітей. Відправною точкою є чарівна фантазія про те, як стати чарівником або чарівницею та бути здатним користуватися магічною силою для вирішення проблем.

Серед цілей цього проекту — ознайомлення з правами дітей у спрощеній формі. Одночасно, учні повинні визначати ситуації у своєму середовищі, які вимагають кращого рішення, та шукати такі рішення — як «магічні», так і «реальні» — разом. Для дітей важливо не залишатися в межах свого королівства уяви весь час. Їм також слід намагатися вигадувати рішення для найосновнішої проблеми у своєму локальному середовищі та реалізовувати його на практиці (наприклад, зосереджуючись на питаннях чистого середовища в класному кабінеті та чистого довкілля на шкільному подвір'ї).

Цей навчальний розділ базується на комунікації в класі. Таким чином, дуже важливо для дітей, щоб вони сиділи у відповідному порядку, який стимулює спілкування. Під час спілкування в групах усі учасники повинні мати можливість зорового контакту. Тому не слід допускати, щоб діти сиділи обличчям уперед. У випадку сидіння в рядах діти, котрі знаходяться у дальніх кінцях, опиняються в невідповідному становищі. Тому ми рекомендуємо, щоб під час обговорення у групі учні сиділи в колі чи за круглим столом.

Дату для проведення цих уроків учитель визначає на свій розсуд, однак зручно було б проводити їх на другому та третьому тижні листопада, оскільки саме на цей період припадає щорічний Всесвітній день дитини 20 листопада (див. також пропозиції наприкінці четвертого уроку).

В Ключові питання для обговорення у блоці 3

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у класі та шкільній спільноті дотримуються принципів прав дітей?	Що діти наразі знають про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Школа — це як мікроспільнота. Учні обговорюють речі разом і шукають рішення для своїх проблем у класі та у власному житті. Вони взаємодіють один з одним, а не тільки з учителем.	Статті 13, 14, 28, 31 (див. додаток: Конвенція ООН про права дитини).	Учні думають про ситуації із реального життя з урахуванням прав дітей, і вони починають розробляти рішення для проблем, які є реальними для них самих та інших людей.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав/-ла у класі?	Що я вивчив/-ла про права дітей?	Який крок я можу зробити зараз?
Ми вислухали один одного та з'ясували, що деякі з наших бажань, проблем і запропонованих рішень проблем можуть бути дуже різними. Ми побачили, як можемо висловлювати наші різні точки зору в ході обговорення та шукати рішення для таких проблем разом.	Я знаю, що діти мають особливі права: права дітей. Я знаю, що існує Всесвітній день дитини 20 листопада. Я вчуся розрізняти між дивами та матеріальними рішеннями проблем у реальному житті.	Я знаю, що інші люди та я маємо права, але я повинен зробити щось, аби переконатися, що ці права захищені, як мої, так і права інших людей. Пошук рішення проблеми не є простим завданням, і ми не можемо вирішити всі проблеми відразу. Деякі з наших бажань протягом тривалого часу не будуть реалізовані.

Г Процедура*Урок 1*

Учні класу сидять на своїх стільцях, розставлених півколом біля дошки. Кожна дитина повинна добре бачити дошку.

Учитель малює або показує зображення двох людей на дошці або проекторі: звичайну жінку чи чоловіка та чарівника або чарівницю. Парно діти також мають зобразити дві фігури та постаратися разом дати відповіді на такі запитання:

- У чому різниця між чарівниками або чарівницями та звичайними людьми?
- Що звичайна людина робить у певних ситуаціях, наприклад, якщо вдома немає хліба?

— Що чарівник або чарівниця робить у тих самих ситуаціях?

Щоб розпалити уяву дітей, учитель може допомогти їм знайти додаткові приклади ситуацій. Учитель збирає відповіді усіх учнів на дошці за допомогою наступної таблиці:

	«Звичайна» людина	Чарівник або чарівниця
Ситуація 1 (наприклад, голод)		
Ситуація 2 (наприклад, бідність)		
Ситуація 3 (наприклад, нудьга)		
Ситуація 4 (наприклад, день народження)		
тощо		

Діти розповідають про свої рішення різних проблем та обговорюють їх. Для продовження дискусії можна поставити наступні запитання: — Чи бачите ви будь-які рішення чи ідеї, які були прийняті добрим або злим чарівником чи чарівницею? Як би діяв добрий чи злий чарівник або чарівниця у певних ситуаціях?

— Коли ви востаннє мріяли мати магічні сили, і що ви тоді хотіли змінити?

— Яке ваше найбільше бажання зараз? Як би ви виконали це бажання, якби мали магічні сили? Як ви можете виконати це бажання у реальному житті?

Учитель заохочує учнів вийти вперед, щоб представити свої ідеї, та надає позитивну підтримку кожному з них. Він або вона пояснює, що клас буде говорити про чарівників та чарівниць кілька разів протягом наступних декількох уроків і ставить учням завдання знайти картинки чарівників і чарівниць у журналах чи книгах та принести їх до класу, якщо можливо. З картинок і книг можна оформити невелику виставку.

Упродовж решти уроку діти малюють кольорового чарівника або чарівницю, а поряд з цією фігурою — «звичайну особу». Ці малюнки можна завершити вдома як домашнє завдання, після чого показати на виставці.

Урок 2 (Тривалість: приблизно 1 1/2 уроки)

Вступ: перегляд і надання коментарів щодо виставки (див. вище), якщо вона стала достатньо великою для представлення. Учитель заохочує учнів приносити картинки, книги та предмети, а також закінчити свої малюнки, якщо вони цього ще не зробили.

Тепер діти сидять у колі. Вчитель коротко розповідає їм про десять найважливіших прав дітей. На цьому ключовому уроці він чи вона

розповідає дітям, що понад 50 років тому були визначені та підписані багатьма великими країнами особливі права, котрі стосуються життя та ситуацій, пов'язаних з дітьми. На цьому етапі ми рекомендуємо зачитати Декларацію про права дитини 1959 року, яку вчитель може адаптувати та скоротити за необхідності (хоча в Інтернеті можна знайти скорочену версію).

Вчитель повинен зробити презентацію максимально описовою, зрозумілою та орієнтованою на дітей: приклади ситуацій або історій з реального життя, що мають значення для дитячого досвіду, допоможуть у виконанні цього завдання.

Для того, щоб підбити підсумки та зробити висновки, вчитель повинен скласти перелік найважливіших пунктів разом із дітьми, після чого написати їх на дошці. Потім діти можуть записати цей перелік у свої зошити.

Діти повинні розуміти, що:

- існує така річ, як права дітей;
- ці права діють для кожної дитини, навіть у нашій країні;
- метою є надання кожній дитині можливості зростати у здорових та сприятливих умовах (включаючи фізичний, моральний, духовний та соціальний розвиток);
- свобода й особиста гідність дитини мають поважатися.

Далі вчитель викладає приблизно 20 паперових фігурок хлопчиків і дівчаток, які вона/він або діти вирізали раніше. Потім ці фігури ділять на підлозі на чотири групи по п'ять у кожній. Учитель розповідає дітям, що кожна група має певну проблему:

- у першій групі існує загроза її фізичному стану (проблеми з продуктами харчування, здоров'ям тощо);

- друга група відчуває загрозу своєму духовному стану (дискримінація, право на недоторканність приватного життя тощо);
- третя група відчуває загрозу своїм можливостям отримати освіту (право на доступ до інформації, на освіту тощо);
- четверта група відчуває загрозу своєму соціальному середовищу (сім'я, друзі тощо).

Після цього пояснення клас поділяється на чотири групи, кожна з яких відповідає за одну з груп паперових фігурок.

Інструкція: візьміть свої п'ять фігурок і напишіть на кожній одне речення про те, що їм потрібно, або чого їм бракує, або чому вони страждають. Викладення має бути від першої особи. Наприклад, група «духовного стану» може написати: «Люди сміються з мене, тому що я іноземець», «Я страждаю, тому що в мене немає друзів», «Мені сумно, тому що люди глузують над тим, як я розмовляю» тощо.

Діти працюють у своїх чотирьох групах, після чого представляються один одному та ведуть дискусію для пошуку додаткових прикладів для своєї групи фігур (наприклад, «Про що ще ви думаєте?») — можливо, роблячи написи на інших фігурах.

Потім групи стають чарівниками й чарівницями та бажають допомогти цим дітям відчути права дітей! Фігури, на яких є написи, розглядаються по одній. Для кожної з них ставляться наступні запитання:

- Прочитайте, що написано на фігурці дитини: від чого вона/він страждає?
- Як може допомогти чарівник або чарівниця? Що може зробити він чи вона, щоб дитині допомагали сьогодні, завтра і щодня після цього?
- Що могла б зробити сама дитина, щоб почувати себе краще?
- Що могли б зробити люди, не маючи магичних сил (наприклад, ми), щоб допомогти цій дитині почувати себе краще?

Це можна проводити з усім класом або, залежно від розміру класу та наявного часу, у двох чи більше невеликих групах.

Урок 3

Учитель повторює десять найважливіших прав дітей (див. вище, урок 2). Сьогодні ми розгля-

немо конкретні ситуації в реальному житті, у яких ці права відіграють або повинні відігравати значну роль. Учитель заохочує дітей подумати про місця або ситуації у їхньому повсякденному житті, які є складними для них, їхніх однокласників, молодших чи старших учнів у школі. Зокрема, вони повинні намагатися думати про ситуації, у яких права цих дітей знаходяться під загрозою. Вони роблять це парами. У якості стимулу, так само як і написання таблиці для збору думок дітей, можна скористатися наступним складеним на дошці переліком місць і ситуацій:

Місця

- класна кімната;
- шкільне подвір'я;
- дорога до школи.

Ситуації

- сварка та суперечка;
- відсутність обіду;
- забув/забула зробити домашнє завдання;
- побиття;
- відсутність друга;
- відсутність теплої зимової куртки;
- відсутність належного спортивного інвентарю.

Інструкція: а тепер спробуємо на собі ролі маленьких чарівників і чарівниць. Ми будемо вчитися на практиці, як знаходити рішення для таких ситуацій.

Під час обговорення в колі ми розглянемо дві чи три ситуації, та їх рішення — максимально реалістичні. Учні розділяються на маленькі групи по три або чотири особи та обирають одну ситуацію, яку вони хочуть розібрати та представити її рішення. Кожна група повинна створити рольову гру, як для того, щоб наочно показати ситуацію, так і для представлення свого рішення. Сьогоднішній урок буде підготовчим: рольові ігри та обговорення проводитимуться на наступному уроці (який не повинен безпосередньо йти за уроком 3 через вимоги до завдань, викладені нижче).

Учитель пояснює вимоги до рольової гри: він чи вона вказує час, виділений для підготовки та виконання (наприклад, 5 хвилин), зміст (ситуація плюс рішення), надає рекомендації щодо виконання (говорити голосно та чітко, використовувати реквізит тощо). Вчитель допомагає

групам, робить пропозиції, якщо необхідно, то вислуховує. Під час підготовки до четвертого уроку учні можуть доповнити сценки костюмами та реквізитом.

Урок 4

Класу надаються короткі інструкції стосовно рольових ігор: часові обмеження, чіткі критерії, за якими мають спостерігати глядачі (наприклад, чи зрозуміло представлена ситуація? Чи є рішення реалістичним? Чи були актори переконливими?) Ці завдання для спостереження повинні бути написані на дошці!

Учні розігрують сценки в класі (проблема плюс рішення). Часові обмеження (наприклад, 5 хвилин для кожного виконання) мають бути суворо дотримані.

Після кожного виконання проводиться обговорення стосовно вищезгаданих питань, а також більш загальних питань (наприклад, хто коли-небудь стикався з подібною ситуацією? Що ви відповіли/що ви зробили у цій ситуації?).

У процесі заключного обговорення (усім класом) різних проблемних ситуацій та рішень, які виникали під час гри, необхідно підсумувати досягнення повторним оглядом прав дитини та підкреслити, що в цілому вправа була направлена на вивчення цих прав.

Проект можна запровадити з нагоди Всесвітнього дня дитини (20 листопада), до якого діти могли б підготувати щось для більш широкої шкільної спільноти (інформацію для іншого класу про права дітей, творче повідомлення про ці права, наприклад, розміщення плаката в шкільному коридорі, невелику гру на основі рольових ігор, представлених у класі, тощо).

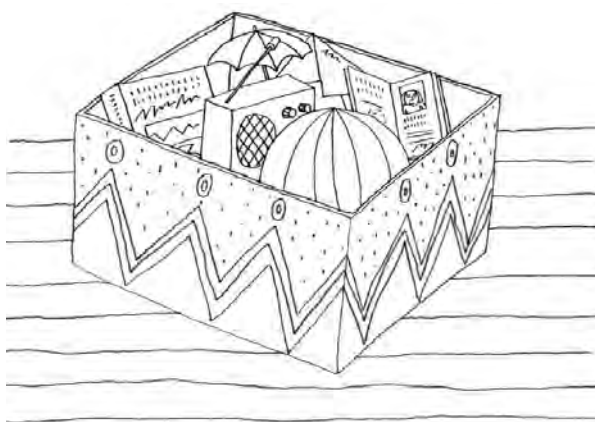
Блок 4 (4-й клас)**Наші права — наш скарб****А План уроку**

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Чому нам необхідні особливі права дітей?	Учням представляють проект «Скарбничка», і вони обговорюють, як його розпланувати та виконати.	Об'єкти, які можуть використовуватися для того, щоб представити певні права дітей (у якості прикладів та натхнення); картки про права дітей, текст про права дітей (див. додаток).
Урок 2 (плюс шкільні заходи протягом наступного тижня)	Моя особиста скарбничка — щось дуже особливе!	Учні декорують власні скарбнички та готують їх для «скарбів прав дітей».	Кожна дитина приносить до школи металеву, дерев'яну чи картонну коробку; кольорові гудзики, клаптики тканини тощо; клей та ножиці.
Урок 3 (після перерви в декілька тижнів)	Моя скарбничка, твоя скарбничка: взаємний обмін!	Учні виставляють свої скарбнички, влаштовуючи виставку на партах.	Скарбнички учнів (з їхнім вмістом).
Урок 4 (незадовго до 20 листопада)	Яким чином ми могли б облаштувати виставку?	Діти виставляють свої скарби та скарбнички на огляд для всіх інших дітей у школі.	Учні шукають приміщення чи куточок для своєї виставки (бажано, але не обов'язково — у будівлі школи).

Б Довідкові та освітні цілі

Учні здобувають глибші знання та розуміння прав дітей. Протягом тривалішого періоду часу вони вивчають зміст та призначення цих прав, намагаючись поєднати кожне право з об'єктом, який може ілюструвати чи символізувати його. Кожна дитина знайде власне рішення. Задля цього діти повинні зрозуміти та інтерпретувати статті, які вивчаються.

З точки зору теорії навчання, це завдання дозволяє учням активно організувати власні навчальні процеси, що суттєво підвищує їхні шанси отримати значне розширення знань. Крім того, створюючи власну індивідуальну скарбничку, кожна дитина все міцніше ототожнює себе з обраними нею правами дітей, як на інтелектуальному, так і на емоційному рівні.

Це — класний проект, що триває певний період часу (від п'яти до семи тижнів), і може надихати та стимулювати учнів до обміну та обговорення власних ідей протягом цього часу.

З нагоди Всесвітнього дня дитини (20 листопада) можна провести виставку скарбничок учнів у приміщенні школи. Це забезпечує додатковий стимул і мотивує молодших учнів робити щось подібне роком або двома пізніше.

В Ключові питання для обговорення у блоці 4

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у класі та шкільній спільноті дотримуються принципів прав дітей?	Що наразі діти знають про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Кожен учень з радістю користується правом розвивати особистий стиль артистичного вираження. У такий спосіб учні підвищують упевненість у собі і дізнаються більше про себе та інших.	Представлення та обговорення всіх прав дітей.	Учні вчаться приймати рішення та обґрунтовувати рішення, які вони знайшли.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я можу тепер зробити?
Це — неймовірно, коли школа стає місцем, де ми можемо побачити так багато витворів мистецтва. Тепер я насолоджуюся перебуванням у школі.	Я вивчав права дітей протягом тривалого часу. Мені доводилося приймати рішення стосовно кожної статті, і я зміг це зробити, тільки коли зрозумів цю статтю. Я з'ясував, що не завжди просто розуміти Конвенцію про права дитини.	Не всі статті в Конвенції про права дитини є однаково важливими для мене. Я подумав над питанням про те, які статті міг би рекомендувати. Я подумав над питанням про те, які права є особливо важливими для інших дітей в інших сім'ях, регіонах чи країнах, і що я міг би зробити, щоб підтримати їх.

Процедура

Урок 1 (наприкінці вересня/на початку жовтня; тривалість: приблизно 1 1/2 години)

Вступ: учитель активізує раніше здобуті знання про права дітей і нагадує найважливіші моменти (див. блок 3, урок 2). Він або вона роздає дітям копії карток з правами дітей (див. додаток) та пояснює їм, щоб діти мали добре уявлення про ці права (який малюнок яке право ілюс-

трує?) та були готові до роботи, яка від них вимагається. Цей урок вимагає часу і якісної підготовки з боку вчителя, тобто уважного ознайомлення з Конвенцією про права дитини (див. додаток). Представляючи картки з правами дітей, слід зосередитися не тільки на зачитуванні різних прав та зіставленні з ними картинок, а набагато більше на використанні картинок для того, щоб розповісти історію або повідомити про конкретне право, що розглядається.

Потім учитель ставить на стіл поряд із картками про права дітей коробку, оформлену у вигляді скарбнички. Поруч він чи вона розміщує предмети, що символізують деякі з прав дітей. Наприклад, для Статті 7 (право на ім'я від народження) можна поставити невеличку свічку як нагадування про церемонію хрещення або народження. Для Статті 28 (право на освіту) можна помістити олівець. Учитель пояснює принцип символізації та обговорює з учнями інші приклади.

Після цього вчитель пояснює план:

Всесвітній день дитини 20 листопада. До цієї дати кожен учень повинен спроектувати та створити скарбничку. Скарбничка має бути наповнена картками з правами дітей та предметами, які відповідають, стосуються цих прав. Кожна дитина може вільно обирати предмети, які символізують обрані нею права.

Конкретні завдання: кожна дитина повинна до наступного тижня знайти та оформити коробку, яка була б схожою на скарбничку. Спочатку дітям потрібно знайти коробку, з якої можна зробити скарбничку. Вона може бути зроблена з картону, деревини чи металу, діти повинні допомагати один одному знайти придатну коробку. Проектування та оформлення коробки можна частково здійснювати у школі на уроках мистецтва або трудового навчання, щоб домашнім завданням для дітей було суто знайти придатну коробку та матеріали для декорування і принести їх до школи у достатній кількості для себе та для того, щоб можна було поділитися або обмінятися з однокласниками.

Усі учні отримують картки з правами дітей та вирізають їх. Вони повинні бути поміщені у скарбничку, як тільки будуть готові. Інструкція: почніть шукати скарб, тобто знайдіть свої перші скарби/предмети, які символізують певні права дітей!

Можливий (основний) центр уваги: знову проглянути картки з правами дітей та написати на їхньому зворотному боці ключові слова, які коротко описують кожне право.

Урок 2 (через тиждень)

Діти показують один одному свої матеріали та предмети, які вони принесли з собою у якості

символів їхніх прав, написаних на картках (див. завдання вище).

Обговорення/мозковий штурм

- а) дизайну скарбнички;
- б) придатних «символів» окремих прав дітей (по можливості, з інтегрованим повтором найважливіших прав дітей): що і для якої картки може стати належною ілюстрацією? Де можна знайти такі предмети («скарби»)? Тощо. Важливо, щоб «полювання на скарби» допомогло дітям ознайомитися з правами дітей та краще їх зрозуміти. Вони можуть обрати предмет, якщо зрозуміли, що означає певне право дитини.

Діти починають прикрашати свої скарбнички. Вони допомагають один одному робити вибір та обмінюються матеріалами для декорування. Вчитель вирішує, скільки часу слід виділити для виконання цього завдання. Воно може бути завершене або у школі (можливо, на додатковому уроці), або вдома як домашнє завдання.

У процесі «полювання на скарби», під час якого діти збирають свої предмети та матеріали протягом наступних чотирьох-п'яти тижнів, учні повинні обмінюватися ідеями та показувати один одному свої знахідки: що ти знайшов і яке право це символізує? Учням слід дозволити копіювати ідеї один одного. Діти стануть учасниками свого роду змагання — у кого найгарніша скарбничка з найбільш креативними та оригінальними ідеями.

Урок 3

За один тиждень до Всесвітнього дня дитини (20 листопада): кожна дитина показує всі предмети, які вона збрала, у вигляді виставки на партах. Їм не обов'язково демонструвати кожне право дитини за допомогою предмета. Проводиться короткий (протягом 10 хвилин) «огляд» усіх предметів.

Кожна дитина пояснює іншим, чому вона обрала свої предмети (це відбувається після короткої підготовчої фази у групах по три або чотири дитини).

Після цього проводиться пленарна дискусія під керівництвом учителя, на якій клас обговорює, як можна було б показати виставку іншим дітям у школі з нагоди Всесвітнього дня дитини (20 листопада).

Запитання для обговорення: чи є будь-яка вітрина, яку ми могли б використати? Чи слід нам установити декілька невеликих столів у шкільному приміщенні? Чи слід нам 20 листопада перетворити нашу класну кімнату в музей прав дітей? Можливо, ще один третій клас виконав такий самий план — хто буде звірятися з іншими класами? Чи слід нам запросити методиста, інших учителів, батьків та адміністрацію? Чи повинні ми розробити плакат для рекламування нашої виставки? Чи слід нам організувати своєрідну церемонію відкриття виставки? Чи повинна дитина або вчитель виступити з короткою вступною промовою? Чи слід нам повторити ще раз або написати та скласти музику до пісні для цієї події? І так далі.

Урок 4

Всесвітній день дитини 20 листопада (або максимально, наскільки можливо, близько до цієї дати):

Учні організовують виставку згідно з узгодженим планом та розміщують свої скарбнички, щоб їх могли побачити інші учні школи. У зв'язку з цим має бути повідомлена певна інформація про права дітей (ця інформація може і повинна поширюватися у вступній промові та розміщуватися на плакаті, присвяченому виставці).

Після цього проводиться обговорення/розгляд (можливо, спочатку письмово, а потім усно): як пройшов проект? Що ви отримали від нього? Що пройшло добре? Що ми могли зробити краще? І так далі.

Блок 5 (5-й клас):

Ми встановлюємо правила для нашого класу

А План уроку

	Ключове питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Які права має кожна особа в цій класній кімнаті?	Працюючи в групах, учні готують перелік пропозицій для правил у своєму класі.	Аркуші паперу формату А3 (один на групу).
Урок 2	Що робить правило хорошим правилом? Чому правила можуть бути нісенітницею? Чому вони можуть бути корисними?	Учні думають над концепцією порядку та правил.	Роздруківки стосовно базових принципів правил у демократії. Чисті аркуші паперу формату А4.
Урок 3	Яким чином права дітей можуть бути реалізовані на практиці у класі?	Працюючи в групах, учні розробляють правила, які відповідають правам дітей.	Роздруківки, скопійовані або написані учнями.
Урок 4	Розробка правил у групах та узгодження правил у класі.	Учні порівнюють свої ідеї та намагаються досягти одноголосного рішення стосовно правил для свого класу.	

Б Довідкові та освітні цілі

Коли ми пов'язуємо правила класу з правами людини чи дітей, ці правила спричиняють наслідки, що виходять далеко за межі лише забезпечення миру та спокою в класі.

Права людини та дітей не є основою об'єктивних правових стандартів. Якщо вони мають стати змістовними, то повинні слугувати інструментами і керівництвами для наших зусиль щодо встановлення рівноправності та справедливості у щоденному житті. Для учнів школа є важливим елементом, у певному розумінні навіть центром їхнього щоденного життя. Проте школа є навіть більше того: школа — це майже єдине місце, де учні можуть навчитися — у межах безпечного простору — як поводитися в суспільстві. Школа, іншими словами, класна кімната, приміщення школи та її будівлі в цілому, а також і як структура — школа та шкільне керівництво створюють мініатюрну модель суспільства — мікросуспільство. Що учні вивчи-

ли, розвинули та випробували тут, корисне воно чи ні, ймовірно за все, буде перенесене у світ

поза класною кімнатою та шкільною спільнотою. Важливим завданням блоку 5 є те, щоб учні знали про цей факт і користувалися ним у плані освіти в галузі прав дітей.

Права та обов'язки формують пару понять, які взаємодоповнюють одне одного. Вони гармонізують одне з одним, як день та ніч або літо та зима. Права та обов'язки взаємозалежні. Права людини та дітей не можна повністю зрозуміти, не оцінюючи взаємозалежності прав і обов'язків.

Цей проект буде зосереджуватися на таких статтях Конвенції про права дитини:

Стаття 12 – право бути почутим;

Стаття 13 – свобода висловлювання;

Стаття 28 – право на освіту;

Стаття 31 – право на дозвілля та відпочинок.

В Ключові питання для обговорення у блоці 5

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином принципи прав дітей дотримуються в класі та шкільній спільноті?	Що наразі діти знають про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
У цьому розділі учні пізнають саме те, що нам потрібні правила для того, щоб жити разом, і вони зрозуміють, що права дітей визначають таку систему правил.	Статті 12, 13, 28, 31 (див. додаток: Конвенція про права дитини).	Учні розуміють, як створюються правила в демократичному суспільстві. Вони мають змогу брати участь у демократичних процесах прийняття рішення.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я можу тепер зробити?
Учні розуміють, що права та обов'язки доповнюють один одного. Вони усвідомлюють, що правила встановлені людьми для людей, що їх можна змінювати, і що непросто домовитися про обов'язкові правила для кожного в межах однієї групи.	Я тепер знаю, що маю право брати участь у розробленні правил для нашого класу. Я обізнаний, що розроблення Конвенції про права дитини було подібним процесом.	Тепер я можу спробувати придумати подібні правила для спільного життя в моїй сім'ї, для співіснування у спортивному клубі чи разом з моїми друзями. Нам слід переконатися, що якомога більше людей беруть участь у визначенні таких правил та можуть домовитися про компроміс.

Процедура

Урок 1

Учитель інформативно представляє проект та план наступних чотирьох уроків.

Учитель виступає модератором обговорення питання «прав та обов'язків» з учнями. Щоб надихнути учнів на роботу, можна використати наступні завдання:

— Назвіть декілька прав, які ви маєте у класній кімнаті, на шкільному подвір'ї або у своїй родині. Пригадайте права дітей, про які ви вже багато чули!

— Ці права будуть працювати, тільки якщо їх також поважатимуть інші. До кожного права відноситься обов'язок — як для інших, так і для нас! Наведіть інші приклади, які ви згадували.

Клас розділяється на три, шість або дев'ять груп, залежно від величини класу. Постарайтеся, щоб у кожній групі було не більше п'яти учнів. Групи називаються А, В, С.

У кожній групі призначається доповідач. Після цього учні мають надати коротке пояснення, яким чином вони обирали свого доповідача?

Кожна група має аркуш паперу, розділений на три частини. Використовуючи верхню третину аркуша, учні записують те, що, на їхню думку, є правами кожної особи (у тому числі вчителя) у їхньому класі. Вони повинні записати кожен пропозицію, які мають бути пронумеровані.

Дайте пояснення, як ви думаєте, наскільки добре ви виконали завдання? Що ви всі робили, що допомагало? Що заважало?

Передайте аркуш наступній групі (А до В, В до С, С до А).

Кожна група оцінює перелік прав, складений попередньою. Вони обговорюють наступні питання: які обов'язки яким правам відповідають? Які обов'язки ми повинні виконувати, щоб поважати ці права? Що нам потрібно робити, як нам потрібно поводитися? Наприклад, право «Кожен має право бути почутим» відповідає обов'язку «У нас є обов'язок вислухати».

Використовуючи ті ж самі номери, які використовувалися у секції прав, групи тепер записують відповідні обов'язки у другій третині аркуша.

Наприкінці уроку вчитель збирає всі напрацьовані учнів, аби переглянути їх перед наступним уроком.

Урок 2 (тривалістю приблизно 1 1/2 уроки)

Учитель виступає модератором дискусії на тему «правил» за допомогою основних запитань стосовно продемонстрованих з посиланнями, наприклад, на правила у спорті, у класній кімнаті або у дорожньому русі. Наприклад:

— Що доброго у правилах? Що може дратувати у правилах?

— Коли я радий, що є такі правила? Що сердить мене у правилах?

— Хто встановлює правила в різних контекстах? Хто має повноваження для примусового виконання правил і санкцій у випадку порушення цих правил?

Як стимул для початку цієї фази уроку або для підведення підсумків пізніше можна використовувати наступний текст (або його скорочену версію): «Дисципліна і порядок у демократичній державі та у школі».

Дисципліна і порядок у демократичній державі та у школі

«Група без порядку та базових правил не може бути демократичною».

1. Порядок потрібен за будь-яких обставин. Група без порядку та основних правил не може бути демократичною.
2. Обмеження необхідні. Правила можуть бути неправильними або невідповідними. Але поки правила не замінено, то їх слід поважати. Проте повинно бути можливо змінити їх.
3. Від самого початку дітям слід брати участь у встановленні та дотриманні правил. Тільки в такий спосіб вони зможуть ототожнити себе з правилами.
4. Спільнота класу не може функціонувати без взаємної довіри та поваги один до одного. У деяких випадках може виявитися складно забезпечити таку атмосферу.
5. Командний дух повинен замінити конкуренцію в класі.
6. Дружня атмосфера в класі є життєво важливою.
7. Соціальні навички вчителя роблять важливий внесок у розвиток демократичного керівництва, розвиток відчуття приналежності до групи, побудови стосунків тощо.
8. Спілкування в групі є постійною реальністю в класі під демократичним керівництвом.
9. Учні, як хлопчиків, так і дівчат, треба заохочувати досліджувати щось нове та вчитися на помилках.
10. У встановлених межах повинно бути можливим застосовувати свободи. Тільки в такий спосіб можливо розвинути індивідуальну відповідальність.
11. Дисципліна та порядок будуть сприйматися та дотримуватися найбільш охоче тоді, коли вони допомагають кожному індивідууму самовиражатися та якщо підтримують групу в розвитку задовільних стосунків і робочих умов.

«Група без порядку та базових правил не може бути демократичною»

Клас поділяється на такі ж групи, як і під час попереднього уроку. Вчитель роздає аркуші паперу формату А3 з попереднього уроку та надає наступні інструкції:

— Подивіться на те, що ви написали. Подумайте, які правила є особливо важливими для нашого спільного проживання і які б ви хотіли презентувати класу після цього.

Напишіть ці правила в нижній третині вашого аркуша паперу згідно з наступними принципами (оптимально — вчитель надає один чи два приклади):

— Вони повинні бути сформульовані позитивно, а не у вигляді заборони.

— Вони повинні описувати обов'язки, а також права, наприклад, за допомогою фрази «тому що»: «Ми маємо зобов'язання слухати, коли інша людина говорить, тому що ми маємо право бути почутими».

Групи виконують свою роботу згідно з інструкціями. Після цього утворюються більш великі групи шляхом об'єднання двох груп. Кожна

група представляє свої правила іншій, та ведеться дискусія й обмін думками щодо обраних правил, їх формулювання та зрозумілості, з можливою переробкою та оптимізацією.

Кожна група повинна обрати не більше трьох правил. Вони записуються жирним шрифтом на великих смужках паперу (вирізаних уздовж аркушів паперу формату А3).

Ці три правила (для кожної групи) прикріплюються на дошці у класній кімнаті. Кожен набір правил обговорюється усім класом: доповідач з кожної групи пояснює обрані правила класу.

Конспект: Остаточне редагування з метою створення збірки правил, які ми хочемо зробити обов'язковими для нашого класу:

— Які правила є ідентичними або подібними? І які через це можна пропустити або об'єднати з іншими?

— Що потрібно перефразувати, щоб фраза була більш стислою або зрозумілою?

Після цього проводиться голосування для того, щоб визначити, які правила потрібно залишити. У кожного учня є п'ять «жетонів», котрі можна «витратити» на п'ять правил, які, як вони вважають, мають бути прийняті в їхньому класі. Учні можуть обрати їх, провівши невеличку лінію на дошці або помістивши невеличку наклейку поряд із правилами, яким вони віддають перевагу. Правила (не більше десяти), які набрали найвищу кількість голосів, записуються як новий набір правил класу або включаються у раніше існуючий набір. Вони можуть бути записані у вигляді спеціального документа, підписаного кожним учнем, і розміщені у класній кімнаті на видному місці.

Обдумування вивченого (коли одночасно нові правила застосовуються та підкріплюються):

Що допомагало, а що перешкоджало?

Який ваш внесок у цю діяльність?

Чи помітили ви ще когось у класі, чий внесок був корисним? Чому? Що вони робили?

Урок 3

Вступ: учитель активізує раніше здобуті знання про права дітей і нагадує найважливіші моменти (див. блок 3, урок 2 та блок 4, урок 1): створення прав дітей, найважливіші права дітей, можливо також пов'язані з правами людини.

Тепер учитель представляє наступну вибірку прав дітей, цього разу використовуючи текст з оригіналу Конвенції про права дитини (див. додаток):

Стаття 12 – Вираження наших поглядів та інтересів.

Стаття 13 – Свобода самовираження.

Стаття 28 – Право на освіту.

Стаття 31 – Право на відпочинок та дозвілля.

Учні поділяються на групи (такі ж як і в уроці 1 та 2 або на нові групи від трьох до чотирьох дітей у кожній). Кожна група отримує аркуш паперу формату А4, з ним вони готують робочий аркуш з двома колонками, як показано нижче. У вузькій колонці зліва учні вписують чотири права, розмішуючи їх з однаковими проміжками до низу сторінки. У ширшій колонці справа вони вписують власні думки стосовно прав та обов'язків, які ці права передбачають, як для них, так і для інших. У якості відправної точки вони можуть запитати: «Якщо мій сусід, друг чи мій однокласник заявляє це право, до яких зобов'язань та обов'язків це призводить мене та інших?» Або (для Статті 28): «Які обов'язки повинні виконувати суспільство і школа для забезпечення права на навчання? Яким чином я, як член цього класу, можу сприяти збереженню цього права?» Результати будуть обговорені на наступному уроці.

Імена членів групи	
Права	Правила та обов'язки
<i>Стаття 12</i> <i>Вираження наших поглядів та інтересів.</i> Про що в ній ідеться?	
<i>Стаття 13</i> <i>Свобода самовираження.</i> Про що в ній ідеться?	
<i>Стаття 28</i> <i>Право на освіту.</i> Про що в ній ідеться?	
<i>Стаття 31</i> <i>Право на відпочинок та дозволя.</i> Про що в ній ідеться?	

Урок 4

Учні представляють свої результати один одному в класі (тобто заповнений робочий аркуш з уроку 3). Від кожної групи по одному доповідачу. Вони могли б врахувати такі аспекти, як:

— Яким чином ти підійшов до нашого завдання? (Процес групової роботи та прийняття рішення.)

— Що було важливим для нас? (Критерії та значення.)

— Яким чином ми можемо переконатися в тому, що правила дотримуються? (Ставлення до правил, дотримання правил.)

— Хто несе відповідальність за дотримання цих чотирьох прав дітей?

Можливий висновок: остаточне редагування у співпраці, домовленість про остаточне спільне видання прав і обов'язків у зв'язку з чотирма елементарними правами дітей, які були розглянуті. Одна група може отримати завдання створити документ з правилами подібно до твору мистецтва. Усі учні та вчителі підписують цей документ. Ці правила діють, поки вони не будуть замінені новим документом. Цей документ має бути продемонстровано у Всесвітній день дитини як приклад того, яким чином на практиці застосовувати демократичні принципи у класі.

Блок 6 (6-й клас)

Права дітей: витвір мистецтва!

А План уроку

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Що таке творчий проєкт? Яким чином я можу представити права дітей за допомогою артистичних засобів?	Учні обирають одну статтю з Конвенції про права дитини для представлення як витвору мистецтва та розробляють свої перші ідеї.	Декілька журналів; картки чи смужки паперу з правами дітей.
Уроки 2–4	Яким чином учителі та учні можуть підтримати один одного? Як ми співпрацюємо з тими, хто повільно працює, та тими, хто працює швидко?	Учні виконують один або декілька творчих проєктів. Вони вчаться надавати та приймати допомогу в класі.	Папір, кольорові фарби, клей, журнали тощо.

Б Довідкові та освітні цілі

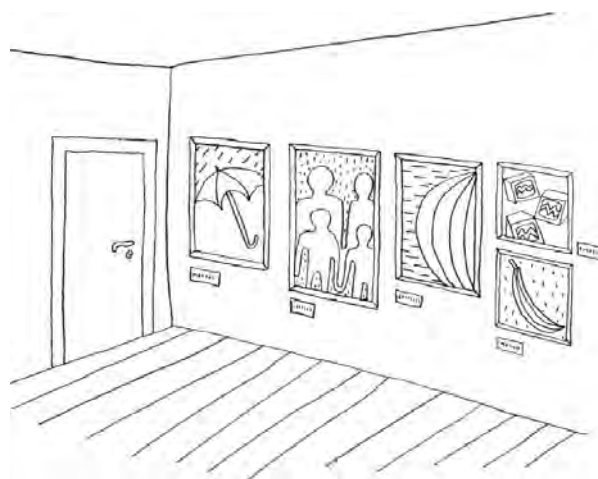
Права дітей та людини часто пов'язані зі складними політичними, соціальними та особистими проблемами.

Крім того, цей проєкт відновлює давню традицію художньої інтерпретації прав дітей та людини, на які можна посилається та які можна використовувати у цьому проєкті для натхнення.

Творчі люди отримували завдання виразити зміст певної статті або її частини креативним способом. Так, було створено багато чудових карток, календарів, книг та навіть фільмів.

Для тих учнів, які вже працювали над проєктом «Скарбничка» у блоці 3, цей творчий проєкт запропонує подальшу можливість глибше вивчити права дітей з творчого боку.

Використання художньої традиції (яка вже застосовувалася у блоці 3 з проєктом «Скарбничка») підтверджує наше переконання у тому, що творчий та всеосяжний підхід до навчання є дуже цінним: діти повинні дізнаватись про важливі теми не лише шляхом пізнання, але й за допомогою художніх та музичних засобів. Сказане чи написане висловлювання може бути виражено лише за допомогою образу, якщо воно повністю зрозуміле.

Ми рекомендуємо досить завчасно спланувати послідовність навчання, аби мати можливість виставити картини у Всесвітній день дитини 20 листопада в школі, приміщенні мерії або в іншій громадській будівлі.

Така мета проєкту є найвищою точкою та двигуном одночасно, вона стимулює учнів до виконання завдання з необхідною старанністю та креативністю.

Примітка: перший урок або навіть проект у цілому також можуть проводитися у співпраці з учителем мистецтва чи трудового навчання або у співпраці з місцевим художником. Учні

також можуть надавати пропозиції для врахування під час планування. Також проект може реалізовуватися у партнерстві з іншим класом.

В Ключові питання для обговорення у блоці 6

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у класі та шкільній спільноті дотримуються принципів прав дітей?	Що зараз діти знають про права дітей?	Навчитися тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Зокрема, в мистецьких класах учні можуть зрозуміти, що розвиток їхніх індивідуальних засобів вираження є однаково можливим та важливим. Вони шукають індивідуальні способи представлення різних статей з прав дітей через артистичні засоби.	Учні розширили та поглибили свої знання і розуміння прав дітей, а також критично оцінили деякі з основних прав з Конвенції про права дитини.	Учні на емоційному рівні здатні зрозуміти, коли порушуються права дітей, та оцінити це. Вони розвили ці здібності за допомогою дуже особистого підходу до вивчення та представлення порушень прав дітей.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я можу зробити тепер?
Цей проект перетворив класну кімнату та все приміщення школи в місце, до прикрашання якого я долучився та де я почуваюся як удома. Я можу виразити свою індивідуальність, і мене сприймають як індивідуальність.	Спільно з моїми однокласниками я глибоко вивчив права дітей. Я поставив багато нових запитань та усвідомив, що мені не слід непокоїтися, якщо я поки що зрозумів не всі статті Конвенції про права дитини. Я буду продовжувати вивчати ці статті.	Я більше дізнався про мої артистичні здібності і тепер став більш упевненим, використовуючи та шліфуючи їх. Вони є частиною моєї індивідуальності та іноді дають мені можливість виразити більше, ніж я міг би це зробити за допомогою багатьох слів чи текстів. Я міг би подумати над подібним творчим проектом з прав дітей разом з моїми друзями, продавати деякі картинки та пожертвувати наші зароблені кошти на підтримку проектів для дітей.

Г Процедура

Урок 1 (тривалістю приблизно 1 1/2 уроки)

Учитель детально знайомить учнів з новим проектом. Важливо, щоб діти:

- по можливості, мали ще одне знайомство з предметом прав дітей;
- розуміли основоположні принципи та цілі цього проекту;
- були здатні оцінити, які часові рамки від них вимагаються;
- бачили приклади художнього вираження прав дітей (або людини).

Враховуючи останній пункт, учитель повинен не тільки показувати приклади ілюстрації різних прав людини чи дітей. Він або вона повинні також демонструвати різні стилі, носії та робочі процеси, що використовуються для підтримки дітей на шляху пошуку їх особистих засобів самовираження.

Після ознайомлення вчитель або учні формують маленькі групи (приблизно по шість дітей). Це створює основу для наступних фіксованих груп. Кожна група отримує копію Конвенції про права дитини (див. додаток). Завдання: знайдіть права дітей, до яких ви хотіли б створити відповідний художній твір (картину, малюнок, скульптуру, об'єкт).

Після цього йдуть етапи читання та обговорення. Потім проводиться пленарне обговорення для остаточного формування груп, які будуть працювати над обраними правами дітей (наприклад, на кожній основній копії Конвенції кожна група помічає права, які вона обрала). Потім клас порівнює та пояснює перекриття, щоб найбільш задовільні рішення можна було знайти для усіх груп.

Групи повинні роз'яснити такі питання:

- перші думки про концепцію запланованої картини чи об'єкта;
- обрані кольори, матеріали, інструменти;
- розклад (примітка: вчитель повинен контролювати дітей та давати їм поради, щоб обраний ними проект був реалістичним з огляду на наявний час);
- ідеї для запланованої виставки (також можуть бути обговорені пізніше, під час пленарного засідання).

Після цього групи проводять обговорення та обмінюються своїми ідеями й задумами у класі.

Завдання на наступний урок для груп — сформулювати ідеї для проекту, знайти натхнення та інформацію у газетах, в Інтернеті та у бібліотеці, зробити ескізи або описи та, можливо, розпочати збирати матеріали. Кожна група готує коротку презентацію своїх планів для наступного уроку, де відправною точкою є обране право дітей, підкріплене прикладами.

Урок 2 (перша половина)

Учні обмінюються та коментують власні ідеї, які вони розробили після останнього уроку. Показують один одному зроблені ескізи або нотатки. Важливо, щоб учні зрозуміли право дітей, що лежить в основі їх концепції, та могли наводити приклади в класі того, як ці права можуть поважатися або порушуватися. У такий спосіб, вони повинні бути готові чітко та правдоподібно інформувати клас про свої плани: яке право вони обрали для творчої ілюстрації, дії, які вони повинні вчинити для цього та у який момент(и) їм знадобиться допомога чи участь класу або їхнього вчителя.

Роз'яснення визначної концепції для проекту, який буде завершений виставкою, що має відбутися точно або приблизно 20 листопада (як варіант, доручити планування та остаточне оформлення проекту як домашнього завдання — для обговорення на третьому уроці).

Уроки 2 (перша частина) — 4

Учні можуть використати весь час другої частини уроку 2 та наступних двох уроків для виконання власного проекту (залежно від типу проекту, який вони запланували, також може бути виділений час для домашнього завдання). Досвід показав, що учні будуть більш мотивовані, якщо працюватимуть разом, а не ізольовано один від одного. Вчителю слід стимулювати їх до внесення змін, розвитку та оптимізації своїх ідей.

Учитель може підтримати клас, якщо принесе підбірку плакатів, ілюстрацій з рекламних оголошень, діаграм тощо, вирізок із газет та жур-

налів, книг з мистецтва, веб-сайтів. Учні також можуть принести придатні документи з дому. Ця підбірка ілюстрацій не обов'язково має стосуватися теми прав дітей, але повинна запропонувати різноманітні варіанти для самовираження дітей.

Деякі підказки:

- Якщо ви плануєте провести виставку в приміщенні школи, класній кімнаті чи громадському приміщенні, тоді слід погодити певний формат демонстрації предметів на виставці (наприклад, використання однакового друку та формату для виставкових дошок).
- Конкурс також може бути проведений у присутності журі. Журі можна обрати з числа учнів, а також місцевих публічних діячів, наприклад, місцевих художників або журналістів.
- Якщо проект (з анонсом або без нього) буде висвітлений у місцевій пресі, це може значно підвищити мотивацію учнів.

Блок 7 (7-й клас)

Чи те, що я хочу, є також тим, що мені потрібно?

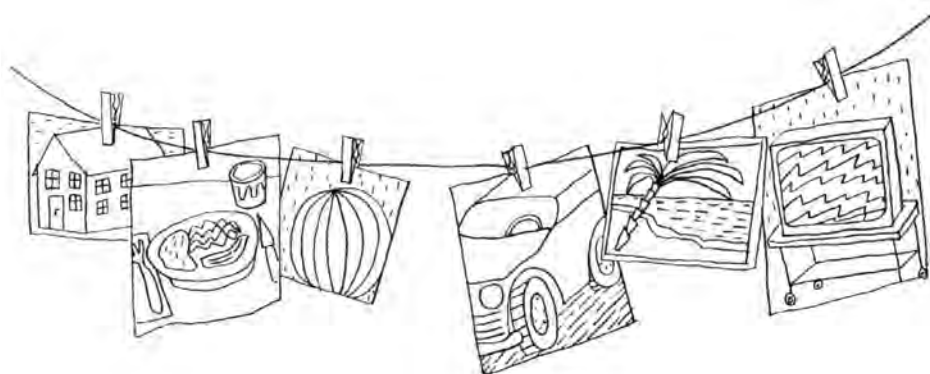
А План уроку

	Ключове питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Які мої бажання та мрії?	Учні дізнаються про власні бажання, пояснюючи їх один одному.	Картинки для того, щоб сформувати пари учнів.
Урок 2	Чого потребують люди? Що було б добре мати?	Учні вчаться розрізняти бажання та потреби, а також базові потреби та потреби у самореалізації.	Старі журнали, ножиці, клей, папір, нитка, прищіпки для одягу.
Урок 3	Які є бажання? Які є потреби?	Групи або клас обирають десять важливих бажань та потреб.	Матеріали, які надають учні.
Урок 4	Чи відповідають права дітей нашим ідеям про бажання та потреби?	Учні порівнюють свої пропозиції з різними правами дітей та створюють презентаційні плакати для Всесвітнього дня дитини.	Копії Конвенції про права дитини для кожної групи; фліпчарт та папір.

Б Довідкові та освітні цілі

Для того, щоб зрозуміти, про що йдеться у правах дітей та людини, учні повинні самостійно подумати про свої потреби та бажання. Вони мають усвідомити, чого очікують від життя у нинішній ситуації. Насамперед, їм слід відкрито подумати про власні бажання та потреби (наскільки б фантастичними вони не здавалися), а також їм має бути дозволено вільно їх висловлювати.

По-друге, учні мають уточнити, у чому полягає різниця у їхньому розумінні між суто бажаннями та реальними потребами в житті. Цей вид вибору майже безперечно скерує їх у напрямку багатьох тих прав, які вже було їм гарантовано у Конвенції про права дитини.

На кожному етапі важливо, щоб учитель стимулював і вів обговорення. І все ж йому або їй слід остерігатися надмірного втручання. Важливо, щоб він або вона не читав моралі й не намагався нав'язати учням свої цінності. Швидше, у правильно спрямованій дискусії учні часто самі відкриватимуть та вирішуватимуть спірні концепції та цінності.

Ідеальним часом для роботи над блоком 7 буде початок листопада. У такий спосіб плакати, створені на четвертому уроці, будуть завершені

та готові до виставлення з нагоди Всесвітнього дня дитини (20 листопада).

В Ключові питання для обговорення у блоці 7

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у вашому класі та шкільній спільноті дотримуються принципів прав дітей?	Що зараз учні знають про права дітей?	Навчання тому, яким чином діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Цей розділ пропонує учням можливість виразити власні бажання та потреби. Вони дізнаються про те, що їх слухають та сприймають серйозно. Вони вивчають різницю між базовими потребами виживання та речами, які ми бажємо.	Учні розуміють, що права дітей пов'язані з основними потребами, задоволення яких є необхідним для виживання.	Учням слід усвідомити, що щоденно вони стикаються з ключовими питаннями життя, і що суспільство створює нерівні умови для своїх членів у подоланні цих проблем. Їм також слід навчитися відстоювати власні бажання, дотримуючись критичної дистанції до них.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я можу тепер зробити?
Я можу виражати свої бажання лише тоді, коли довіряю своїм однокласникам та вчителю. Я дізнався, що варто відкриватися та бачити, як це також роблять інші.	Я дізнався, що права дітей зосереджуються на наших найважливіших потребах: участь, розвиток, виживання та захист, — і що вони тісно пов'язані з моїм повсякденним життям.	Я буду намагатися більше уваги приділяти різниці між бажаннями та потребами. Я не буду приховувати чи відмовлятися від моїх бажань та мрій, але я буду намагатися зробити так, щоб вони здійснилися, не завдаючи шкоди потребам інших людей.

Г Процедура

Урок 1

Вступ: учитель інформує клас, що у середній школі права дітей також будуть темою серії уроків щоранку. Вчитель запитує клас, що учні пам'ятають з початкової школи, та розглядає найважливіші факти (див. блок 3, урок 2 та блок 4, урок 1: походження прав дітей, найважливіші права дітей, можливо, їх відношення до прав людини).

Оголошення: цього року темою будуть «бажання і потреби». Вчитель надає короткий опис теми, просить учнів навести приклади для кожної категорії та найважливіші відмінності. Як ця тема може бути пов'язана з правами дітей?

Формування груп: учитель розрізав картинки красивих машин, модних предметів одягу чи привабливих курортів на чотири частини кожну та роздає ці частини учням у хаотичному порядку. Учні повинні знайти свого партнера, який теж має частину однієї картинки; разом вони утворюють робочу групу. Якщо для того, щоб охопити всю кількість учнів, потрібно утворити групи з трьох чи п'яти осіб, учитель відповідно підлаштовує кількість частинок.

Кожна група обирає доповідача та керівника. Доповідач буде виступати від імені групи перед іншими групами та вчителем під час пленарного засідання. Він або вона відповідальний за донесення думки групи, а не власної. Керівник групи організовує робочий процес, об'єднує всіх членів та стежить за часом.

Групи отримують завдання обговорити наступні питання та написати нотатки щодо них:

- Які ваші найбільші бажання сьогодні? Що могло б зробити вас особливо щасливими?

- Які ваші найбільші бажання або мрії на майбутнє (наприклад, коли вам буде 25)?

- Чи можете ви згадати, які бажання та мрії були у вас у віці 5, 7, 9 та 11 років? Які були ваші найбільші бажання у цьому віці? Що могло б зробити вас особливо щасливими?

- Які бажання та мрії у дорослих (наприклад, батьків, знайомих, інших людей)?

Кожна група складає перелік бажань і мрій, що впорядковуються за різним віком, у якому вони були важливими. Перелік вноситься у таблицю (на папері формату А3 або А2). Учні можуть самостійно скласти таблицю, або вчи-

тель може надати їм точні інструкції стосовно деталей та проекту, залежно від рівня класу. Таблиця повинна мати належний заголовок, який учні повинні придумати самостійно.

Аркуші паперу розвішуються (як міні-плакати); доповідач від кожної групи представляє результати. Можливо, вчитель повідомить свою думку про такі аспекти, як бажання, що є характерними для певної статі, реалістичні або утопічні бажання тощо.

Домашнє завдання на наступний урок (через декілька днів): діти збирають вирізки на тему бажань і потреб (з газет, каталогів, журналів тощо) та приносять прищіпки для одягу (за відсутності приблизно 60 прищіпок для одягу в школі).

Урок 2

Вступ: коротке нагадування про попередній урок. Урок був присвячений нашим бажанням зараз і коли ми були молодшими. Сьогодні ми хочемо зосередитися більше на відмінностях між бажаннями, з одного боку (здійснення яких було б приємним для нашого саморозвитку), та (основними) потребами, з іншого боку (які є життєво важливими для нас). Можна попросили дітей навести декілька прикладів.

Додаткова робота у групах. Завдання полягає в обговоренні наступного:

— Що б ви хотіли мати? Що було б приємно мати? Що б це дозволило нам зробити/ким стати? (Життєво важливі потреби.)

Картинки, які були принесені до школи в рамках домашнього завдання, можуть допомогти нам у виробленні спонтанних думок та ідей, особливо в пошуку ідей для бажань.

Після роздавання аркушів паперу формату А3 кожній групі надаються наступні завдання:

а) Створити таблицю зі щонайменше п'ятьма (основними) потребами (їжа, безпека, турбота, друзі, освіта, тепло тощо) та п'ятьма побажаннями, які б були корисними для саморозвитку (наш власний телевізор, подорож в екзотичне місце, розкішне авто тощо).

б) Вирізати картинки, які б ілюстрували обидві категорії та (можливо, в рамках домашнього завдання) знайти додаткові картинки. Картинки повинні бути марковані на зворотному боці або внизу кожної з них літерами ОП (основні потреби) або Б (бажання).

Урок 3

Група отримує таке завдання: викладіть перед собою всі свої картинки, які ілюструють бажання та (основні) потреби. Демократично виберіть п'ять картинок, які найкраще ілюструють основні потреби. Так само оберіть п'ять картинок, що найкраще ілюструють бажання, здійснення яких вашій групі найбільше хотілося б. Переконайтесь, що ви врахували думку кожного члена групи! (Для вибору картинок кожен член групи може отримати п'ять невеликих паперових горошин або жетонів для розміщення на зображенні, якому вони віддають перевагу. Обираються ті картинки, на яких опиниться найбільша кількість жетонів).

Обговорення та пошук консенсусу в групах. Наступне завдання: візьміть шматок мотузки (довжиною приблизно 4 м) та десять прищіпок для одягу. Підвісьте мотузку у відповідному місці та скористайтесь прищіпками для одягу, щоб підвісити свої картинки у такому порядку:

- Зліва: картинки речей, які нам потрібні, щоб жити гідно (основні потреби).
- Справа: картинки речей, які б зробили наше життя більш приємним і радісним (бажання).
- Деякі картинки також можуть бути підвішені посередині між цими двома категоріями.

Презентації групами. Крім того, може бути проведено обговорення (модератором якого виступає вчитель) різних аспектів (відмінностей, пов'язаних зі статтю, або того, що вважається основними потребами у багатих і бідніших країнах).

Урок 4

Кожна група отримує п'ять чистих аркушів паперу формату А3, а також копію прав дитини (див. додаток). Після чого учням надаються наступні завдання:

- Візьміть свої десять картинок, які ви розвісили на останньому уроці. Увага має бути приділена п'яти картинкам, які ілюструють основні потреби.
- По черзі зачитайте вголос Конвенцію про права дитини своїй групі. Для кожного права, яке зачитується, подумайте, чи стосується воно однієї з потреб на ваших п'яти обраних картинках (або одного з бажань на п'яти інших картинках).

— Візьміть п'ять аркушів паперу формату А3: зліва всередині зверху аркуша наклейте одну з п'яти картинок, яка являє собою основну потребу. Справа або внизу напишіть право дитей, яке відповідає картинці. Деяким картинкам можуть відповідати кілька прав дитей!

— Розробіть та прикрасьте п'ять аркушів паперу максимально красиво (як «міні-плакати»). Вони будуть виставлені у шкільному приміщенні 20 листопада (Всесвітній день дитини).

Презентації п'яти міні-плакатів (від кожної групи) класу. Заключне обговорення такого питання: наскільки наші думки про основні потреби співвідносяться з тим, що сказано у Конвенції про права дитини?

Роз'яснення етапів організації виставки плакатів буде проведено 20 листопада.

Блок 8 (8-й клас)**Права дітей — ретельно досліджені****А План уроку**

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Урок 1	Чи розуміємо ми статті про права дітей?	Учні вибирають статті з Конвенції для подальшого вивчення за критеріями під час наступних двох уроків	Копії Конвенції про права дитини (див. додаток).
Урок 2	Чи кожен розуміє критерії? Яким чином учитель може надати підтримку без зайвого втручання?	Учні працюють у своєму темпі в маленьких групах. Вони аналізують статті з Конвенції про права дитини та створюють діаграми, що апелюють до глядача.	Журнали, папір, клей, ножиці.
Урок 3	Чому ми навчилися? Наскільки вимогливим було наше завдання? Яким чином ми скористалися нашою свободою?	Учні обдумують свій процес роботи та навчання й обговорюють, як виставити результати своєї роботи.	Готові плакати.

Б Довідкові та освітні цілі

Права людини та права дітей залишаються всього лише образом на папері, якщо вони не стануть значущими для реального життя особи. Їх треба розуміти та пов'язувати з конкретним досвідом. Тобто їх необхідно застосовувати в щоденному житті та ідентифікувати випадки порушення цих прав. Якщо учні мають розуміти права дитини, що є центром уваги у цьому посібнику, вони повинні проявляти активність і працювати з ними. Лише слухання чи читання не буде достатнім. Критичне розуміння та застосування прав дітей є метою не тільки цього блоку, а й посібника в цілому.

Тут слід також зробити примітку (та повідомити учням) стосовно терміна «права дітей», оскільки це ненароком спричиняє значне незадоволення серед підлітків. Цілком справедливо вони не хочуть, щоб їх називали дітьми. Все ж таки, права дитини також можуть застосовуватися і до них, принаймні, допоки їм не виповниться 18 років. Підліткам слід усвідомлювати, що права дітей (незалежно від використання слова «діти») забезпечують їм інструмент, який може допомогти їм ідентифікувати випадки

несправедливості та вимагати справедливості. Ратифікуючи Конвенцію про права дитини, кожна країна бере зобов'язання реалізовувати ці права за допомогою всіх можливих засобів. Це, у свою чергу, передбачає високу пріоритетність процесу реалізації та включає підтримку для дітей і молоді у застосуванні й використанні своїх прав.

У навчальному проекті для 8-го класу ми пропонуємо, щоб учні розглянули детально Конвенцію, досліджуючи випадки реалізації та, навпаки, порушення прав дітей у сферах їхнього щоденного життя. Як можливу та змістовну додаткову ціль проекту ми б порекомендували провести виставку плакатів про різні права дітей. Кожен плакат складається з різних елементів: змістовний опис, аналіз та ілюстрації прав дітей, що розглядаються. Цей підхід стимулює, як аналітичний, так і творчий підхід до теми.

З педагогічної точки зору ця виставка дає можливість та стимул розглянути певну статтю з Конвенції. Ймовірно, вчителі з інших класів могли б виступати в якості журі, яке обирає найкрасивіший плакат, за котрий присуджується невеликий приз (наприклад, квитки до кінотеатру, ваучер на книгу).

Приклади з власного життя чи міжнародного контексту слід брати з різних друкованих медіа, які учні принесли до школи. Відтак, читання газет та журналів буде ключовим елементом підготовки. Без долучення до спільного вивчення (робота в маленьких групах проекту) учні не досягнуть своїх цілей. Це є подальшою метою викладання цього проекту.

Цей проект має охоплювати орієнтовно чотири уроки. Не кожен урок завершений сам по собі, а, швидше, всі уроки доповнюють один одного. В межах груп учні мають отримати можливість розробити обґрунтований графік для самих себе.

З метою проведення виставки з нагоди Всесвітнього дня дитини (20 листопада) рекомендується розпочати проект наприкінці жовтня/на початку листопада.

В Ключові питання для обговорення у блоці 8

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у класі та шкільній спільноті дотримувалися принципи прав дітей?	Що наразі діти знають про права дітей?	Навчання тому, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Учні сприймають клас та школу як стимулююче навчальне середовище. Щоденні газети перетворюються на матеріали для роботи. У такий спосіб школа стає місцем, де учні можуть аналізувати своє щоденне життя.	Учні вивчають, як аналізувати права дітей, використовуючи системний підхід.	Шляхом вивчення того, як представляти свій результат (у цьому випадку — плакат), вони стають спроможними спостерігати та представляти важливі питання поза межами школи.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я можу зараз зробити?
Я мав досвід того, як мої однокласники та мій учитель заохочували мене та ставили переді мною виклики. Обидва способи взаємодії є способами підтримки для мене.	Я дізнався, як саме сформульовані статті Конвенції про права дитини та як багато аспектів приховано в них. Я навчився аналізувати та обмірковувати їх.	Я підготовлений брати участь у публічних дебатах з питань, які розумію. Я маю бажання відстоювати свою думку стосовно прав дітей та людини і також маю бажання слухати думку інших людей.

Матеріали

- великі аркуші паперу (формату A2 для плакатів);
- кольоровий папір в асортименті;
- фломастери;
- ножиці;
- клей;

- старі журнали та газети;
- картинки та фотографії;
- текст Конвенції про права дитини (див. додаток), по одній копії для кожного учня;
- опис завдання, по одній копії для кожної групи (див. урок 2).

Г Процедура

Урок 1

Учитель представляє учням повний план наступних чотирьох уроків. Клас повинен розуміти, що йому доведеться мати справу з основними з прав дітей, провести дослідження та, врешті-решт, створити плакати, які показують права дітей, щоб (можливо) розпочати конкурс. Буде розумно розпочати згадувати з учнями раніше здобуті знання про права дітей.

Учитель роздає копії Конвенції про права дитини 1989 року (див. додаток). З 54 статей найбільш змістовними для учнів є перші 41 та, можливо, 42-а стаття.

Завдання: прочитайте весь текст (можливе завершення удома як домашнього завдання). Оберіть три статті, які ви вважаєте особливо змістовними.

У переліку з номерами різних статей, який був підготовлений учителем, учні відмічають статті, які вони вважають особливо важливими. Результати підраховуються, складається перелік у порядку, починаючи зі статей, які обираються частіше.

Проводиться обговорення у класі (модератором у якому виступає вчитель). Як стимул:

— Як виникли ці пріоритети, якими були мотиви для їх обрання?

— Яким чином цей вибір пріоритетів відображає справжню ситуацію дітей та підлітків тут?

— Чи можете ви ідентифікувати модель чи основоположний принцип?

— Які елементи не було включено?

Уроки 2 та 3

Учні повинні працювати у групах по три особи. Вчитель може утворити ці групи:

а) шляхом випадкового відбору (наприклад, поразивши 1 – 2 – 3);

б) дозволивши учням вибирати, хоча необхідно враховувати динаміку класу та інтереси кожного учня;

с) за допомогою прозорих критеріїв, визначених учителем.

Учні називають свою групу та розподіляють три завдання. Кожна група потребує тайм-менеджера, менеджера з матеріалів та координатора. Учні записують, за що відповідає кожен член групи, зверху на аркуші паперу формату A2, після чого ці аркуші-плани розвішуються в класі. Пізніше групи будуть використовувати їх для документального відображення здійснених ними дій для завершення своєї роботи. Тим часом, учитель бере 10 найбільш часто вживаних статей з дошки та розкладає їх на столі горілиць. Координатори групи будуть тепер обирати навмання статтю з Конвенції про права дитини. Після чого вони отримуватимуть опис свого завдання (див. нижче).

Завдання

Кожна група готує плакат про права дітей. Плакат складається з таких частин:

- назва права дітей;
- текст статті з Конвенції про права дитини;
- картинка, що символізує це право;
- текст (стаття, історія, звіт), знайдений та взятий з газети, журналу або з Інтернету, що стосується цього права. У тексті має бути наведений випадок, у якому певне право було порушене або захищене. Ваш учитель допоможе вам і надасть поради щодо того, як здійснювати пошук!

Після того, як плакат завершено, і якщо залишиться достатньо часу, група обирає іншу статтю з решти статей та створює другий плакат у такий самий спосіб.

Групи вивчають свої завдання і вирішують, хто і за що буде відповідати (згідно з функціями, згаданими вище).

До визначеного часу (урок 2) учні склали перелік необхідних матеріалів. Вони записують будь-які запитання, що могли виникнути, визначають свій план дій і встановлюють графік. Важливі моменти: Що потрібно зробити? Що потрібно зібрати? Що може член групи принести з собою з дому? Де будуть зберігатися всі матеріали?

Важливо, щоб учитель перевіряв кожную групу ближче до кінця кроку, щоб побачити, чи оптимально поділені між членами групи робота та завдання. Короткий діалог за наступними запитаннями може стати корисним: Від чого залежить наша робота? Де нам потрібна допомога? Чи задоволені ми розподілом завдань у групі? Чи усім зрозуміло, що вони повинні дослідити та/або зібрати вдома?

Потім (як домашнє завдання для виконання в проміжку між уроками 2 та 3, а також під час уроку 3) діти розглядають результати свого дослідження (картинки та текст), визначають основні складні моменти та можуть заручитися підтримкою вчителя. На урок 3 учні приносять із собою всі результати своїх досліджень. Іншим важливим моментом уроку 3 є розробка та створення плакату, який повинен мати привабливий вигляд. Під час виконання цього завдання також можна звертатися за порадою до вчителя.

Роз'яснення моментів організації виставки: Де вона повинна проводитися і коли (можливо, у державній будівлі)? Хто буде брати участь (тільки наш клас чи ми запропонуємо проект класу-партнеру)? Хто буде відкривати церемонію? Кого буде запрошено на церемонію відкриття? Чи буде проводитися церемонія нагородження за найкращий плакат? Хто будуть члени журі?

Урок 4

Презентація готових плакатів у класі з наступним обговоренням.

Відповіді на запитання у зв'язку з виставкою (якщо вона планується).

Аналіз виконаної роботи за проектом (розподіл завдань, проблеми з дослідженням і збором інформації, яка порада була корисною, позитивний/негативний досвід, динаміка у групі тощо).

Заключний огляд на тему прав дітей: Чого ми досягли з метою можливого покращення ситуації? Що ще можна було б зробити? Які конкретні дії можна було б виконати? Коли необхідна участь органів влади? І так далі.

Блок 9 (9-й клас)**Чому ми повинні дотримуватися правил?****А План уроку**

	Ключові питання/теми уроків	Ключові дії	Ресурси
Підготовка	Учні збирають інформацію про випадок, коли шкільне правило було порушено та примусово вимагалось його дотримання.	Індивідуальна робота: збір інформації.	Стандартизований фактологічний лист.
Урок 1	Учень у біді (кейс-стаді – вивчення на конкретному прикладі).	Груповою роботою: аналіз випадку.	Робочий аркуш для вивчення випадку.
Урок 2	Чому школа має правила?	Груповою роботою: розглядаючи шкільні правила через призму прав дітей. Домашня робота: які правила керують нашим щоденним життям?	Фліпчарт та робочий аркуш: «Чому школа має правила?» Копії шкільних правил. Робочий аркуш: яких правил нам слід дотримуватися протягом дня?
Урок 3	У яких випадках нам потрібні правила в житті?	Груповою роботою: хто «придумує» та хто виконує неформальні правила?	
Урок 4	Хто має встановлювати закони? (Правила для встановлення законів.)	Груповою роботою: які правила гарантують, що закони є справедливими?	
Продовження	Подальша дискусія з директором школи чи педагогічним радником.		

Б Довідкові та освітні цілі

Важливим принципом, що прослідковується в усіх наших блоках з прав дітей, є «навчання з досвіду — навчання на прикладі». Це також стосується шкільних правил і законодавства взагалі. Школа — це життя, і може розглядатися як невеликий образ суспільства. Шкільні правила функціонують подібно до законів у політичній спільноті, тобто слугують суспільству та захищають права людини.

При більш ретельному вивченні паралелі, як і відмінності між правилами у школі та законами на рівні політичної спільноти, стають очевидними:

Паралелі:

- Жодна спільнота не може вижити без домовленості між її членами дотримуватися законів.

- Закони захищають слабких. Закони є інструментами для реалізації прав людини та дітей.

- Необхідно забезпечувати виконання законів, але це має бути винятком. Вони будуть працювати лише тоді, коли вони цілком зрозумілі та прийнятні. Саме тому закони повинні бути справедливими.

Відмінності між шкільною та політичною спільнотою:

- Створення та вимагання виконання законів є здійснення врядування. Врядування повинне бу-

ти предметом контролю. Отже, закони мають відповідати принципам прав людини, а повноваження створювати закони та вимагати їх виконання повинні розподілятися та контролюватися у демократичній спільноті. У випадку політичної спільноти існують точні правила стосовно того, який орган має право приймати закон.

- У межах шкільної спільноти відповідальність за визначення шкільних правил та їх виконання лежить на директорові та персоналі школи. Проте (так само, як із законами в суспільстві) шкільні правила мають бути відкритими для обговорення у контексті прав дітей, а учні повинні розуміти та сприймати необхідність правил у школі.

Педагогічний підхід: уроки відбуваються за моделлю концентричних кіл, що розширюються. Урок 1 розглядає особливий інцидент, коли правило, після того, як його було порушено, примусово виконується. Урок 2 розглядає питання стосовно того, яке призначення мають шкільні правила, та пропонує відповідь про те, що школа задовольняє певні права дитини, а шкільні правила є важливими інструментами для того, щоб школа добре функціонувала. Урок 3 виходить за межі шкільного досвіду та розглядає правила в інших сферах життя. Урок 4, зрештою, проводить лінію від правил до законів та ставить запитання про те, кому слід мати владу встановлювати закони, яких ми, як очікується, маємо дотримуватися.

В Ключові питання для обговорення у блоці 9

Вивчення прав дітей	Пізнавання прав дітей	Реалізація прав дітей
Вчитель		
Яким чином у класі та шкільній спільноті дотримуються принципи прав дітей?	Що наразі діти знають про права дітей?	Навчання того, як діяти поза межами школи: що учні вивчили для свого подальшого життя?
Учні навчаються, як справлятися з досвідом нерівного розподілу влади. Вони користуються своїми правами, але дізнаються про те, що існують обмеження стосовно того, чого вони можуть досягти.	Права дітей є частиною державного закону, а відтак обов'язковими для кожного. Незважаючи на це, ніде в світі вони не виконуються в повному обсязі.	Для учнів цей досвід є важливим, оскільки він допоможе їм як дорослим громадянам у громадянському суспільстві справлятися з труднощами під час переговорів чи політичних поразок.
Учні		
Який досвід застосування прав дітей я мав у класі?	Що я вивчив про права дітей?	Який крок я здатен зараз зробити?
Я навчився проходити складний процес обговорення прав і обов'язків. Я навчився, як справлятися з незадоволенням та поразкою.	Я знаю, що права та обов'язки однаковою мірою важливі для життя разом. Я також знаю, що права дітей є частиною цієї моделі.	Я обговорюю права та обов'язки, користуючись своїми знаннями. Я можу вести переговори та обговорювати з представниками органів влади, а також я можу сперечатися з ними та слухати їх.

Г Процедура

Підготовка до уроку 1

За тиждень до першого уроку вчитель дає учням таке завдання: зібрати інформацію про нещодавній випадок, коли шкільні правила було порушено, а учню була винесена догана чи його було покарано (по можливості, в основі інформації має бути випадок з життя нашої школи або спільноти, але дозволяється наводити також й інші приклади). Зробіть нотатки, керуючись коротким набором стандартизованих запитань. На їхнє щастя, випадки покарання

учнів у школі є зазвичай досить рідкісним явищем, отож учням слід буде домовитися про те, на якому випадку вони зосередяться.

Урок 1: Учень у біді (кейс-стаді)

Вступ: (учні сідають за столи, розставлені для групової роботи) деякі учні повідомляють інформацію про те, що саме вони дізналися про випадок, який розглядається. Клас повинен вибрати випадок, який він хотів би розібрати більш докладно (по можливості, випадок з безпосереднього соціального середовища, щоб учні вже розуміли контекст і їм не довелося вивчати його).

Порушення шкільних правил: ключові запитання

1. Що сталося?
2. Хто є учасником?
3. Яке покарання було присуджено, якщо взагалі було?

Обговорення: тепер класу слід спробувати ідентифікувати проблему, що лежить в основі випадку, який розглядається. Це вимагає знову повернутися до шкільного правила та його тлумачення. Вчитель запрошує учнів виступити зі своїми коментарями (можливо, після того, як вони зроблять свої нотатки). Залежно від випадку їхні погляди можуть відрізнятись, або вони можуть бути узгодженими (наприклад, «було цілком правильно щось зробити», або «я вважаю, що це покарання є досить несправедливим/занадто жорстоким»). Нарешті, вчи-

тель просить учня підбити підсумки наданих коментарів.

Підбиття підсумків учителем: якщо глибше розібратися з таким випадком, доволі часто самі з'являються певні достатньо складні запитання. Їх потрібно вивчити більш детально, щоб зрозуміти випадок в усіх його аспектах.

Учитель роздає наведений нижче робочий аркуш, який має використовуватися як основа для обговорення та роботи над обраним випадком (у групах приблизно по чотири учні).

Кейс-стаді: учень у біді в нашій школі	
1. Що трапилося?	
2. Хто дізнався чи повідомив про цей випадок?	
3. Хто залучений?	
4. У чому полягає проблема? (Чому було необхідно захищати роботу та життя в школі?)	
5. Яке шкільне правило(а) застосовуються у цьому випадку?	
6. Яке покарання, якщо взагалі будь-яке є, було присуджено?	
7. Який вплив має покарання на порушника чи інших учнів?	
8. ...	

Звичайно, робочий аркуш можна модифікувати чи розширити під час обговорення, якщо в цьому є необхідність.

Групи обирають доповідача та, можливо, додаткові ролі (хронометриста тощо). Тоді члени групи обговорюють випадок і занотують усі свої ідеї на розданих аркушах. Зокрема, вони обговорюють питання 4 та 7, тому що у них розглядається основне питання, що розкриває проблему.

Якщо залишиться час: кожна група приймає рішення стосовно форми та змісту своїх відповідей на запитання 4 та 7, які обраний ними доповідач представить класу під час наступного уроку.

Урок 2: Чому школа має правила? (тривалість: приблизно 1 1/2 уроку)

Презентації, потім обговорення завдання останнього уроку: доповідач з кожної групи представляє відповіді на запитання 4 та 7. Після цього проводиться обговорення.

Стимули:

- Про що домовились групи? Як відрізняються думки?
- Що мені сподобалось? З чим я згоден? Що мене не турбує? Що я вважаю неприйнятним? Чому?

Взагалі, висновки учнів (за підтримки вчителя) мають бути такими: ми всі насолоджуємося основними правами людини та громадянськими правами, які також повинні поважатися в школі. Аби школа мала можливість відстоювати ці права, потрібно, щоб дотримувалися певні умови. Вчитель або учень міг би узагальнити цю ідею таким чином: школа є місцем, де зустрічаються та працюють разом багато людей, як молодих, так і старших. Цей процес має

бути організованим, для чого необхідні правила, наприклад, ті, що уроки повинні починатися та закінчуватися вчасно для кожного присутнього в класі, у тому числі вчителя. Крім цього, школа несе безпосередню відповідальність за деякі з найосновніших прав дітей: перше і найголовніше, право на освіту.

Відгуки та обговорення з приділенням основної уваги праву на освіту: Де сформульовано це право?

Обговорення, що може бути підтримане вчителем, який читає коротку лекцію про права дитини та їх значення для шкільного життя. Може використовуватися наступний робочий аркуш, який також можливо збільшити, наприклад, на фліпчарті або проекторі:

Чому школа має правила?	
Права дітей та підлітків (Конвенція 1989 року)	Які правила в нашій школі захищають ці права?
Стаття 13: Свобода вираження	
Стаття 14: Свобода думки, сумління та релігії	
Стаття 24: Охорона здоров'я	
Стаття 28: Право на освіту, у тому числі доступ до вищої освіти, та заходи, які забезпечують регулярне відвідування школи	
Стаття 31: Право дитини на відпочинок та дозвілля	
Стаття 33: Захист від наркотичних засобів	
Стаття 37: Захист від жорстокого поводження	

Відгуки та обговорення на тему «Дотримання шкільних правил крізь призму прав дітей: Чому школа має правила?»

Учитель пише тему уроку на дошці: «Чому школа має правила?» Він або вона роздає копії шкільних або класних правил, маркери та аркуші фліпчарту. Після чого пояснює завдання: — Розбийтеся на групи по чотири особи. Спочатку кожна особа буде працювати самостійно. Прочитайте шкільні правила. Спробуйте, по можливості, встановити зв'язок між шкільними правилами та правами дітей.

— Потім працюйте у команді. Обміняйтеся своїми ідеями та спробуйте вирішити, яке шкільне правило якому праву дітей відповідає. Запишіть свої результати.

— Візьміть робочий аркуш «Чому школа має правила?» та з'єднайте статті Конвенції про права дитини з відповідними правилами своєї школи чи класу.

— Оберіть двох доповідачів для презентації своїх результатів класу.

Учні презентують одержані ними результати у класі. Вчитель наполягає на розумному обґрунтуванні, як під час презентації, так і під час будь-якого обговорення, що може виникнути.

Протягом останніх п'яти хвилин уроку вчитель повертає увагу класу до теми уроку, запитання на дошці: «Чому школа має правила?» (Очікується, що учні можуть узагальнити результат уроку, надавши відповідь на це запитання, наприклад: «Школа задовольняє право кожної дитини та підлітка отримати освіту» або «Шкільні правила покликані забезпечити безперерйну роботу школи та ефективно досягнення її цілей» тощо).

Завдання 1 можливе як висновок цього уроку: «Коротко підсумуйте, що ви вивчили у кількох реченнях а) на тему «Школа без правил...» та б) з питання «Чому школа має правила?».

Завдання 2 (домашня робота, має бути скопійоване як робочий аркуш окремо або на зворотному боці попереднього робочого аркуша):

Яких правил нам слід дотримуватися протягом дня?

Оберіть один день тижня. Напишіть щоденник цього дня і занотуйте усі правила, яких вам довелося дотримуватися (навіть усі неписані правила).

Подивіться на правила, які вказують вам, як себе поводити та що робити, наприклад:

- коли ви вдома зі своєю сім'єю;
- коли ви зустрічаєтеся зі своїми друзями;
- коли ви щось купуєте в магазині;
- коли ви пересуваєтеся по місту;
- тощо.

Вирішіть, які правила були написані як формальні правила, а які існують як неписані, неформальні правила. Наприклад, шкільні правила є формальними. Правила, які вказують нам, як поводитися за столом або коли перебуваємо разом з нашою сім'єю чи друзями, є неформальними.

Час	Правило	Формальне/неформальне
...		
07.00		
08.00		
09.00		
10.00		
11.00		
12.00		
13.00		
14.00		
15.00		
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00		
21.00		
22.00		
...		

Урок 3: Хто створює правила в житті?

Учитель просить учнів, як експертів, прочитати приклади зі свого домашнього завдання (див. вище), включаючи приклади як формальних, так і неформальних правил.

Вид правила	Зміст	Автор ...	Відповідальний за виконання ...
Формальне правило (наприклад, закон)	Ви не повинні переходити дорогу на червоне світло світлофора.		
Неформальне правило	Ви не повинні показувати відрижку за столом.		

Учитель запрошує учнів озвучити свої думки для заповнення двох порожніх колонок, а також санкцій, які, на їхню думку, будуть необхідні у випадку порушення правила. (Правило дорожнього руху — фактично закон — виявляється достатньо прямим: воно складається Міністерством дорожнього руху (законопроект) і парламентом (закон), забезпечується поліцією та, у разі необхідності, судами (наприклад, шляхом присудження штрафів). Більш складними (але, напевне, більш цікавими для обговорення) є неписані правила, наприклад, не показувати відрижку за столом — санкції тут залежать від родини та культури. Вчителю слід дати учням можливість виступати в ролі експертів, попросити багатьох учнів узяти участь у пленарній дискусії. Після чого отримана інформація додається до таблиці.

Учні розділяються на групи з чотирьох або п'яти осіб. Завдання: обмінятися власними прикладами неформальних правил на своїх робочих аркушах та з'ясувати, як забезпечується дотримання цих правил і як карається порушення цих правил. Крім того: чи залежать ці правила від статі, норм або навіть законодавства?

Результати збираються разом на пленарному засіданні. Можливі питання, на яких треба зосередити увагу в ході дискусії:

- Тип і ранжування неписаних правил у групі одноліток (з прикладами).
- Хто визначає та змінює неписані правила та санкції на випадок порушення закону?
- Специфічні для певної статі неписані правила.
- Які можливості для визначення або зміни правил ми маємо? Коли та де ми можемо висловити свою точку зору?

Після цього вчитель обирає два приклади та записує їх на дошці у заздалегідь підготовлену таблицю, наприклад:

Урок 4: Кому слід дозволяти встановлювати закони? (Правила для встановлення законів)

Урок відкривається оглядом висновків останнього уроку, на якому учні знайомилися з неформальними правилами та законами. На цьому уроці їм доведеться більш детально розібратися у тому, як повинні прийматися закони.

Стимул: учитель надає наступний «приклад» закону (написаний або спроектований на дошці):

§1 Усі чоловіки, які народилися у квітні, не повинні платити податки.

Обговорення: учні можуть вільно коментувати, отримувати підказки, якщо є необхідність, за допомогою декількох відкритих запитань. Їхні ідеї можуть зосереджуватися на таких пунктах:

- Цей закон є несправедливим, оскільки він є порушенням принципу відсутності дискримінації.
- Він дискримінує різні групи (усіх жінок, а не тільки жінок, народжених у квітні).
- Він служить інтересам маленької групи людей — чоловіків, народжених у квітні.
- Закони повинні служити на благо всім. Отже, появу таких законів треба попереджати.
- Несправедливі закони будуть породжувати конфліктні ситуації в суспільстві та можуть навіть його зруйнувати.

Учні розбиваються на групи по чотири або п'ять осіб у кожній. Завдання: учні мають обговорити правила та принципи, які є необхідними для забезпечення захисту від несправедливого законодавства. Узгодити не більше трьох ключових елементів для наступної презентації.

Презентація, обговорення, порівняння у ході пленарного засідання.

Хто фактично приймає закони у нашій країні? З'ясування попередніх знань учнів; підведення підсумків/коротка презентація вчителем. Основні питання: Конституція охоплює права людини, включаючи принцип рівності та особистої свободи. Вона також містить розділ, який визначає, хто має складати закони; у більшості країн це представницький орган, який

приймає закони більшістю голосів. Ці представники повинні обиратися на свої посади, і тому контролюються громадянами. Деякі закони складаються шляхом прямого голосування при голосуванні бюлетнями.

Можливе заключне обговорення з оглядом того, що було вивчено у цьому блоці та розглядом майбутніх перспектив життя молоді у суспільстві, сформованому згідно з нормами та законами.

Частина 2: Довідкова інформація

1. Запитання, які часто ставлять стосовно Конвенції про права дитини

Про що вона?

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини — це міжнародна угода про права людини, яка регулює права молоді. Вона була прийнята під час Генеральної асамблеї ООН у 1989 році. Конвенція складається із 41 статті про права молодих людей, однієї статті про обізнаність та освіту суспільства та дванадцяти статей стосовно того, як здійснюється моніторинг, ратифікація та введення Конвенції в дію. Конвенція про права дитини була прийнята більшою кількістю країн, ніж будь-яка інша міжнародна угода про права людини. До грудня 2008 року Конвенцію підписали та ратифікували 193 країни.

Хто така дитина відповідно до Конвенції про права дитини?

Коли представники ООН вживають термін «дитина», вони мають на увазі всіх молодих людей віком до 18 років, за винятком тих випадків, коли вік повноліття (тобто вік, у якому закон визнає особу дорослою) досягається раніше. Про це повідомляє нам перша стаття Конвенції.

Яким чином працює Конвенція?

Конвенція не є національним законом. Однак принципи Конвенції повинні відображатися в національному законодавстві, у політичній діяльності та програмах різних держав. Держави-учасниці також повинні надавати регулярні звіти Організації Об'єднаних Націй щодо їхнього прогресу в імplementації Конвенції. Система звітування змушує держави дійсно поважати права молодих людей.

Чи має значення Конвенція ООН про права дитини в нашому житті?

Ратифікуючи Конвенцію, уряди зобов'язуються поважати права людей віком до 18 років, дозволяти їм брати участь у прийнятті рішень, які впливають на них, забезпечувати своє виживання та захищатися від шкоди. У Статті 4 говориться про те, що уряди повинні забезпечувати дотримання економічних, соціальних та культурних прав «у максимальному обсягу, у якому це дозволяють наявні у них ресурси». Тільки коли ми знаємо, про що йдеться в Конвенції, ми можемо працювати над підтримкою її положень, щоб гарантувати, що ці права стануть правилами, які визначають, як саме поводитися з молодими людьми.

2. Права дітей — частина процесу захисту прав людини

Конвенція про права дитини історично є інструментом забезпечення прав людини, який отримав найбільше схвалення в усьому світі. Вона була ратифікована усіма країнами (окрім двох), тим самим наблизивши дітей та їх права до центру зусиль, спрямованих на встановлення всеосяжної імplementації прав людини. З ратифікацією цього інструмента, національні уряди зобов'язалися захищати та гарантувати права дітей. Одночасно вони оголосили про своє бажання узяти на себе відповідальність перед міжнародною спільнотою.

Конвенція про права дитини побудована на різноманітних культурних традиціях та правових системах. Вона є загально узгодженим набором зобов'язань та стандартів. Вона прописує —

без дискримінації у будь-якій формі — основні права людини, які мають діти в усьому світі:

- право на існування;
- право на розвиток свого потенціалу повною мірою;
- право на захист від насильства, експлуатації та шкідливих речовин;
- право на участь у сімейному, культурному або соціальному житті повною мірою.

Кожне право, прописане в Конвенції, є невід'ємним від людської гідності та гармонічного розвитку кожної дитини. Конвенція захищає права дітей, установлюючи стандарти в охороні здоров'я, освіті, а також юридичному, громадському та соціальному захисті. Ці стандарти є орієнтирами, відповідно до яких мож-

на оцінювати прогрес. Держави, які є учасниками Конвенції, зобов'язані розробляти політику та вживати всіх заходів, виходячи з найкращих інтересів дитини.

Конвенція про права дитини є першим юридично обов'язковим міжнародним документом, що включає повний перелік прав людини — громадські та політичні права, а також економічні, соціальні та культурні права. Два факультативні протоколи про залучення дітей у збройні конфлікти та про продаж дітей, дитячу проституцію і порнографію були прийняті для посилення положень Конвенції в цих сферах. Вони набрали чинності відповідно 12 лютого та 18 січня 2002 року.

Розвиток сучасних суспільств наводить на ще одне запитання: права на свободу підтримують розвиток плюралістичних суспільств, стимулюючи високий ступінь секуляризації та персоналізованих стилів життя. Яким чином ці суспільства можуть підтримувати мінімальний консенсус базових цінностей, які є обов'язковими для всіх громадян?

Права людини та дітей значно вплинули на те, аби зробити цей світ безпечнішим та більш гуманним місцем для життя, а також модернізувати політичні, економічні та культурні системи у світі. Проте їх ніколи не треба сприймати як щось належне, і кожне покоління повинно робити свій внесок до їхнього розвитку, заново домовлятися про них, а також боротися за них для того, аби виконувати зобов'язання з прав людини та дітей у майбутньому.

Права людини, на яких базуються права дітей, мають давню традицію. Попередників та паралелі можна знайти у великих світових релігіях і школах філософської думки. Сучасні права людини було вперше проголошено в Епоху Просвітництва, вони були джерелом натхнення для Американської та Французької революцій. Сьогодні вони утворюють основні конституційні принципи у писаних та неписаних конституціях сучасних демократичних держав. За всю свою історію права людини мали надзвичайну важливість у захисті слабких від сильних. Ось чому права дітей стають настільки важливими: неповнолітні є серед груп, чий правовий статус перед виконавчою владою є найслабшим.

Процес формування прав людини, як революційний, так і еволюційний, породив наступні покоління прав людини: класичне право на свободу, соціальні права, що зосереджуються на цінності рівності, та все ще в процесі вивчення — екологічне та суспільне право, які стосуються питань розвитку і взаємозалежності у світі, що стає дедалі все більш глобалізованим, і як подальша імплементація — права дітей.

Процес розвитку та розширення прав людини і прав дітей усе ще є та, напевно, завжди буде незавершеним: загальна вимога щодо прав людини та прав дітей неодноразово ставилась під сумнів, права людини та права дітей стримуються диктатурами й авторитарними режимами всюди у світі, а динамічний розвиток сучасного суспільства та технологій ставить нові запитання й виклики. Наприклад, яким чином можна захистити секретність комунікації в епоху Інтернету?

Права людини набули зростаючої важливості як системи світської етики, що кодифікована Хартією ООН та Конвенцією Ради Європи про права людини. Вони представляють єдиний набір цінностей, що має шанси бути загальноприйнятим світовою спільнотою.

І знову-таки, є держави, які зловживають своїми правами на суверенітет під приводом захисту, порушуючи основні права людини та права дітей своїх громадян. Це — відкрите питання, яким чином мають виконуватися та захищатися права людини та права дітей у світі суверенних держав, включаючи демократії та диктатури. Для того, щоб захистити мир не тільки між державами, але й *всередині* них, подальша адаптація та розвиток Хартії ООН є просто необхідними.

Права людини — і пов'язані з ними права дітей — є універсальними. Це є їхньою запорукою, за допомогою якої вони або зберігають, або втрачають свою дію. Вони є неподільними, не підлягають обговоренню чи обмеженню їх до статусу лише політичного фольклору Західного світу.

Права людини є природними правами, вони є невід'ємними. Тому жоден державний орган не має влади давати права чи відмовляти в правах людині, а натомість визнавати та захищати їх. Права людини передбачають, що держава служить людині, а не навпаки. Вони застосовуються до кожної людини, незалежно від віку, статі, етнічного підґрунтя, національності тощо.

Проте права людини також передбачають обов'язки. Наприклад, права особи на свободу мають бути збалансованими з такими ж самими правами її ближніх: моя особиста свобода не може розширятися за рахунок інших. Наприклад, свобода висловлювання не включає право ображати інших людей. У деяких країнах свобода власності, що стосується володіння фабриками або іншими засобами виробництва, обмежується відповідно до закону рішеннями з управління контролем щодо безпеки працівників на роботі. Важко знайти правильний баланс між забезпеченням та обмеженням прав людини. І знову ці запитання призводять до дискусій, які мають вирішуватися в процесах прийняття політичних рішень та/чи у законах, які потрібно впроваджувати. Це також пояснює, чому в демократичних державах усього світу з'явилися різні зловживання правами людини.

3. Як створювалися права дітей

1945 рік	Після Другої світової війни багато націй у світі сформували союз — вони заснували ООН, тобто Організацію Об'єднаних Націй. Разом вони хотіли підтримувати мир та свободу в світі.
10 грудня 1948 року	Цього дня Організація Об'єднаних Націй прийняла загальну декларацію прав людини. Передбачалося, що ці основні права всіх людей у світі застосовуються також до дітей. Але невдовзі було запропоновано, щоб діти мали особливий статус і в такий спосіб потребували особливого захисту.
1950 рік	Розроблено перший проект прав дітей. Протягом декількох років обговорювався представниками держав-членів Організації Об'єднаних Націй.
20 листопада 1959 року	Цього дня Організація Об'єднаних Націй прийняла Декларацію прав дітей. Така Декларація не є обов'язковою для всіх держав, але у неї є своя перевага — звернення до всіх держав у якості рекомендації для їхніх майбутніх політик.
1979 рік	У всьому світі цей рік святкувався як Рік дитини. Всюди обговорювали та міркували про права дітей. Заради блага дітей усе більше людей хотіли, щоб ці права були розроблені більш детально, а що важливіше, стали більш юридично обов'язковими.
20 листопада 1989 року	Цього дня Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй одноголосно прийняла Конвенцію про права дитини. Відтоді уряди майже всіх держав у світі підписали цю Конвенцію про права дитини. Цими діями вони пообіцяли поширювати інформацію про права дітей у своїх країнах, застосовувати їх та приділяти особливу увагу питанню захисту дітей. Але все ще у багатьох місцях світу діти страждають від значної несправедливості. Кожен з нас відповідальний та повинен робити все, щоб усі діти у світі користувалися своїми правами.

4. Права дітей: відчуття, вивчення та реалізація

Діти повинні не тільки знати, які права вони мають, але й повинні навчитися їх цінувати та застосовувати. Для цього школа має створити засади, які дозволяють учням отримати широкий досвід у вивченні прав дітей. У відношенні трьох основних категорій освіти для демократичного громадянства (ОДГ), їх можна підсумувати наступним чином:

Відчуття прав дітей (навчання через): Учні відчувають права дітей як принципи, якими керується клас і шкільна спільнота, і тому мають на них безпосередній вплив. Ця категорія пов'язана з розвитком настроїв, цінностей та навичок.

Вивчення прав дітей (навчання про): Учні знають і розуміють, які права вони мають. Критичним для цього процесу, у центрі якого стоять знання та розуміння, є цілеспрямоване та рефлексивно сплановане введення в курс учителем.

Реалізація прав дітей (навчання для): Дітей заохочують поважати свої права та користуватися ними у класі та школі. У такий спосіб їх готують до майбутньої ролі обізнаних та активних громадян демократичної спільноти (це пов'язано з участю, як у школі, так і пізніше у дорослому житті).

Навчання, що керується принципами прав дітей і прав людини («через») та навчання тому, як стати учасником демократичної спільноти («для») є обов'язковим для усієї шкільної спільноти. Усі вчителі та директори шкіл повинні грати свою роль, так само як учні та їхні батьки. Ці три виміри навчання ОДГ підтримують та доповнюють один одного. Можливості започаткувати та реалізувати необхідні процеси навчання описані та продемонстровані у цьому посібнику. Зокрема, аспект «відчуття прав дітей» передбачає ретельний відбір методів викладання та навчання, що дозволяє учням сприймати школу як мікроспільноту, яка керується принципами прав людини та прав дітей. Для досягнення цієї мети важливо, щоб діти мали відчуття поваги до них як до особистостей, та що їхні думки будуть почуті у ході обговорень або під час прийняття рішень. Відчуття, отримані дітьми та молоддю, повинні поважатися та осмислюватися, оскільки саме цей момент пов'язує їх реальний життєвий досвід зі знаннями та розумінням прав людини та прав дітей. Для того, щоб учні мали змогу отримати практичний досвід — дізнайтесь та реалізуйте права дітей і просто людей; насправді, участь у демократичній спільноті — у зразкових рамках школи, безсумнівно, є складним завданням для усієї шкільної спільноти. Не лише вчителі та керівництво школи, але й діти та їхні батьки повинні діяти для успішного досягнення мети. Життєво важливим компонентом у цьому процесі є принцип участі. У такий спосіб, багато форм участі, які вже практикувались у класах і школі, стають частиною освіти з прав дітей.

Різні форми участі

Участь може мати різні форми. Участь може розпочинатися у класній кімнаті або у шкільній спільноті та поширюватися на суспільство в більш широкому сенсі за межами школи:

1. Самоінформування про поточні питання та лідерів.
2. Написання текстів про поточні питання та лідерів.
3. Обговорення поточних питань.
4. Робота в суспільстві на підтримку певного питання.
5. Пошук правозахисної групи (або політичної партії) чи приєднання до місцевих організацій.
6. Участь у засіданнях правозахисної групи.
7. Очолювання неурядової організації.
8. Голосування на виборах.
9. Підтримка кандидатів на виборчих кампаніях.
10. Висування себе у якості кандидатури на виборах та вступ на посаду у разі обрання.
11. Сплата податків.
12. Участь у лобіюванні.
13. Служба в армії.
14. Використання існуючих правових каналів, таких як контактування з урядовцями, звернення до суду тощо.

5. Педагогічний підхід: навчання на прикладі

У цьому керівництві прийнятий класичний індуктивний підхід до викладання та навчання за допомогою конкретних прикладів. Вивчаючи або переживаючи на власному досвіді один або декілька прикладів, учні можуть пізнати загальний, абстрактний принцип або отримати уявлення. Це керівництво демонструє, які три кроки потрібно зробити вчителям під час викладання на прикладі:

1. Ретельний відбір одного або кількох належних прикладів; прийняття рішення щодо найкращого носія та метода представлення прикладу (прикладів).
2. Створення ретельно підготованих фаз обговорення та осмислення, під час яких учні — за допомогою наданого прикладу — розширюють свої загальні знання теми та її ключових понять. У фазах обговорення та осмислення учні розширюють своє загальне уявлення та починають розуміти ключові поняття, продемонстровані на прикладі.
3. Створення належних можливостей для використання нових здобутих знань і категорій шляхом застосування їх до нових контекстів (передача знань).

Для підтримки вчителя під час виконання 2-го кроку в усіх блоках використовується матриця. У цій матриці розглядаються три виміри, що відносяться до демократичного громадянства та освіти з прав дітей, які є важливими для описаного блоку. Щоб стимулювати осмислення теми учнями у класі, запропоновані ключові питання. Це зусилля щодо осмислення з боку учнів є важливим, оскільки цілі навчання не повинні залишатися у підсвідомості вчителів або учнів, а повинні висловлюватися учнями своїми словами, як щось таке, що вони зрозуміли, пережили, вивчили або бажають зробити у майбутньому. Поділившись своїми враженнями у класі, учні стануть корисними один для одного і для класної спільноти в цілому.

Процеси навчання стануть найбільш потужними та ефективними, якщо учні знають, чому і для чого вони вивчають певну частину інформації, понять і категорій, навичок або режимів і принципів поведінки у демократичних спільнотах. Так, у фазах осмислення та обговорення повинні не лише виноситися загальні висновки з конкретних прикладів, але й також має розглядатися весь процес навчання. У плані конструктивного навчання, учні дізна-

ються про власний особистий підхід до навчання взагалі та з'ясують, до якого типу учнів вони відносяться, і які вони мають специфічні сильні сторони та потреби у навчанні. Викладання в дусі прав людини («через») заохочує вчителів до надання учням простору та часу для навчання згідно з їхніми потребами. Потім ми можемо дізнатись про наші характеристики як учнів, що є частиною нашої особистості.

Дивлячись з позиції демократичного лідерства, вчитель не повинен тримати цілі навчання у своїй підсвідомості, а повинен ділитися ними із учнями, що само по собі перетворює планування уроку у вправу з прийняття демократичного рішення.

Нарешті, ця форма навчання на уроках з прав дітей виступає моделлю того, як навчити учнів

організовувати власні процеси навчання. У сучасних суспільствах процеси зміни — наприклад, технології, економіка, глобалізація або навколишнє середовище — стають усе більш динамічними та складними. Це ставить нові складні завдання перед майбутніми поколіннями: щоб досягти успіху на роботі та брати участь у прийнятті рішень, вони повинні будуть долучитися до довічного процесу навчання, вирішення проблем, яких сьогодні ніхто у школі не очікує. Тому наші учні повинні стати експертами у спільному навчанні, проєктній роботі, оцінці процесів та розв'язанні проблем. У цьому посібнику ми запропонували деякі невеликі кроки для дітей на початку їхнього життя як учнів.

6. Навчання на основі вирішення завдань: супровідне навчання

Блоки задумані як невеликі проєкти, в яких учні стикаються з проблемами, що є типовими в роботі над проєктом — стосуються предмета, організації роботи, спілкування, дотримання термінів тощо. Знаходячи способи, як визначити і вирішити ці проблеми, учні розробляють широкий спектр компетенцій (навчання на основі вирішення завдань).

У блоці 1 діти отримують завдання створити квітку, яка носитиме їхнє ім'я та міститиме їхню фотографію. Тільки від них залежить, наприклад, яким чином вони створять цю квітку, де візьмуть матеріали, як вони знайдуть фото, яким чином розпланують свій час. У такий спосіб діти будуть учитися багатьом речам «на роботі», але вчителю необхідно ретельно обмірковувати обрамлення завдання, вирішуючи наступні питання: Скільки часу буде у дітей? Які матеріали я повинен надати? Чи повинен я надати деякі вже готові частини для квітів? (Див. варіації для проєкту, викладені в блоці 1.)

Цей приклад показує, що у дуже ранньому віці дітей заохочують до взяття на себе відповідальності за свою роботу в класі, по суті поділяючи відповідальність із вчителем. Такий тип навчального досвіду важливий, якщо учням дове-

деться планувати свою роботу більш самостійно на більш пізньому етапі.

В освіті з прав дітей, як напрямку ОДГ, учитель діятиме у широкому спектрі ролей і заходів. Навчання «про» права дітей відповідає класичній функції інструктування та інформування — за допомогою лекції, читання завдання, відеокліпу тощо. Навчання «через» і «для» прав дітей, з іншого боку, вимагає від учителя зображення його або її поведінки та його або її особистості як зразка для наслідування. Діти сприймають послання дорослого як таке, що заслуговує на довіру, якщо послання підкріплюється його або її поведінкою, наприклад, тоном голосу та рівнем розуміння, терпінням, справедливістю або заохоченням. Як показано в усіх розділах цієї книги, методи викладання та навчання тісно пов'язані з предметом. Підхід у формі навчання на основі вирішення завдань вимагає від учителя ретельного планування та підготовки, внаслідок чого може здаватися, що вчитель є бездіяльним у класі. Однак, поки учні працюють, учитель повинен пильно за ними спостерігати, щоб виявляти та ефективно реагувати на їхню компетентність та потреби у навчанні з позиції знань і розуміння, розвитку навичок та цінностей.

7. Викладання прав дітей: ключові питання для вибору методів викладання

У цьому посібнику ми описали короткі проекти для навчання правам дітей таким чином, щоб основоположний підхід — навчання шляхом вирішення поставлених завдань, зосередження на вирішенні проблем, інтерактивне навчання, де в центрі уваги є учень, школа як модель суспільства, що керується принципами прав людини та дітей, — міг бути перенесеним

учителем на інші завдання та теми. Навчальні методи в цьому підході несуть у собі важливу частину основного послання. Компетентність у виборі методів, які підтримують зміст та вивчення, повинна бути очевидною в усіх розділах цієї книги. Методичними інструкціями під час планування подальших проектів такого виду можуть слугувати наступні ключові питання:

Ключові питання	Посилання на модулі в цій книзі
Чи теми та методи відповідають рівню знань, життєвим установкам та очікуванням учнів?	Учитель повинен це вирішити самостійно, а також те, яке керівництво потрібно учням.
Структура учнів (наприклад, вік, етнічне підґрунтя, навчальні потреби) визначає навчальні умови в класі. Чи врахував учитель ці особливі умови у своєму виборі методів?	Лише вчитель може дати відповідь на це запитання. Можливо, особливі навчальні умови в певному класі вимагають модифікації навчальної одиниці з метою врахування певних питань чи потреб.
Чи стимулюють та підтримують методи бажання учнів учитися?	Загальний підхід навчання на основі завдання в цих модулях гарантує активне залучення учнів.
Чи підтримують методи особисту ініціативу учнів та дають їм можливість організувати власний навчальний процес?	Усі навчальні модулі було задумано як проекти. Це дає учням відповідальність за їхню роботу, у тому числі управління часом. Ризик зробити помилку відповідає ситуаціям справжнього життя, і якщо відображається із розумінням, то пропонує важливі навчальні можливості.
Чи дозволяють методи учням відображати їхній власний досвід та дії?	Усі модулі включають етап обговорення, і в деяких з цих модулів учнів просять обговорити їхній досвід навчання.
Чи заохочують методи учнів розглядати проблеми та теми з різних перспектив?	Клас 1 — У мене є ім'я. Діти дізнаються, як вони сприймають один одного, і що кожна особа є унікальною індивідуальністю. Клас 8 — Плакат. Право дітей аналізується з різних точок зору.
Чи готують методи критичне мислення та обговорення в класі?	Усі модулі включають обговорення та критичне мислення.
Чи дають можливість методи для вивчення «головою, серцем та руками»?	Витвір мистецтва, скарбничка, побути в ролі чарівника.
Чи дозволяють методи учням випробувати їхні знання?	Вивчення в різних режимах (індивідуальна робота, спільне вивчення, пленарні сесії). Проекти ведуть до очевидних результатів. Обговорення вивчення допомагає учням дізнатися про їхній прогрес та досягнення.
Чи передбачають методи різні способи вивчення для різних категорій осіб, які навчаються (конструктивістське навчання)?	Установки індивідуального вивчення та широкий діапазон діяльності дозволяє різним категоріям учнів працювати та розвиватися відповідно до їхніх потреб.
Чи готують методи учнів до розвитку базових навичок (наприклад, збирати інформацію, робити презентацію, планувати проект, працювати в командах)?	Базовим навичкам в ідеалі навчаються в проектній роботі, у тому числі збирати інформацію, робити презентації, планувати проект, працювати в командах.

8. «Але це означає, що я маю право на перерву, чи не так?» — Права дітей у класі

Вчителька Садіна Сієрчіч ретельно підготувала класну кімнату. Діти сидять у групах. Їхні парти слугують за групові столи, на кожному з яких лежить великий конверт. За одним столом сидять кролики, за іншим — ведмеді, а тигри сидять за третім столом. Переповнений хвилюванням, кролик відкриває конверт зі свого столу. Вчитель просить 8-річного хлопчика прочитати вголос рядки.

Кролик читає: «Діти мають право на найвищий можливий рівень здоров'я та медичного обслуговування», після чого сідає. «Також є число, — говорить учитель. — Ми не займаємось математикою, але це число є важливим!» Кролик знову слухняно встає на задні лапки та читає: «Стаття 24». Вчитель задоволений. Кролик може вийти до дошки перед класом. Статтю 24 показано на аркуші кольорового паперу, що має форму повітряної кульки. Потім хлопчик може прикріпити цю кульку до дошки.

На дошці є місце для багатьох кульок. Разом кульки будуть нести кошик з написаними на ньому словами «Права дітей». Учитель щасливий, як і маленький кролик. «Це одне з тих прав, які ви маєте, — звертається вона до дітей. І продовжує: — У всіх конвертах є ще багато прав. Кожне право — це кулька». Діти зрозуміли. Тепер у повітрі є багато піднятих рук. Вони всі хочуть відкрити конверт, прочитати та вийти вперед, прикріпити кульку до дошки, щоб кошик злетів, й отримати похвалу.

Так продовжується протягом наступних сорока п'яти хвилин. Тепер черга ведмедика. Щоб бути точним, черга юної леді-ведмедика. Вона намалювала Статтю 30. Дівчинка-ведмедик читає: «Діти, які належать до меншини, мають право насолоджуватися власною культурою, сповідувати власну релігію та користуватися своєю мовою». А від сусіднього столу додає тигр: «Діти мають право на відпочинок та дозвілля, долучатися до гри та брати участь у культурному і мистецькому житті. Стаття 31».

Учні третього класу в радісному, захопливому та активному настрої. Вони багато рухаються та перешіптуються, і кожен хоче, щоб його вислухали.

Чи це майстерне викладання? Вдалий урок з прав дітей? Наскільки важливий цей урок для присутніх учнів? Як розвиваються їхні здібності? Можливо, мені слід зазначити, що я спостерігав за цим уроком у Горазде восени 1998 року.

Горазде — це невелике місто на сході Боснії та Герцеговини, що було відрізане від зовнішнього світу, ізольоване та майже забуте під час війни. Його спіткала майже така ж тяжка доля через етнічні чистки, як і Сребреницю. З огляду на цю передісторію, та враховуючи, що урок, за яким я спостерігав, відбувся усього лише через декілька років після підписання Дейтонської мирної угоди, важко повірити, що в цій школі в Горазде обговорюються такі теми, як свобода віросповідання та захист меншин, що, здається, є зовсім не легким завданням для учнів та вчителів.

Давайте подивимося на ще одну деталь з цього уроку. Невдовзі до того, як мав пролунати дзвінок, учитель запитала своїх учнів третього класу, що вони вивчили. Дотепне дівчисько-кролик підняло ручку та відповіло під сміх усього класу: «Тепер я знаю, що існує така Стаття 31, у якій сказано, що я маю право на відпочинок та дозвілля. Це означає, що тепер у мене є право на перерву, чи не так? Що ж, я втомилась і мені потрібна перерва!» Весь клас почав сміятися. Вчитель спочатку приєднався до дітей, а потім замислено подивився на клас.

Що трапилось? Що робити далі? Учитель зіткнувся з великими труднощами. Учень не тільки вивчив дещо на уроці, але й зробив цікаву спробу застосувати це у повсякденній ситуації. Я не міг прочитати думки цієї вчительки, мені залишалося лише здогадуватися, якою складною має бути така ситуація для неї. Це також примусило мене замислитися: чи призначена Конвенція, яка була задумана як судовий інструмент, для такого її використання? Чи повинна існувати можливість — оскільки вона відповідає конструктивістській парадигмі — для кожної особи будувати власне її тлумачення? Що відбулось у класній кімнаті, та чи може таке відбуватися?

Цієї миті Садіна Сієрчіч, учитель третього кла-

су зі Східної Боснії, не мала часу замислюватися над складними судовими або соціальними проблемами. Вона запропонувала класу нову концепцію і тепер знала, що вирішальний момент був досягнутий: тепер вона буде встановлювати нову віху для свого класу. Тепер від неї залежить, чи залишаться права дітей веселим уроком з повітряною кулькою — без прямого впливу на повсякденні думки — або ж тут, у Східній Боснії, на цьому весняному ранковому занятті наприкінці 1990-х років має трапитися щось таке, чого всі ми бажаємо: реальне вивчення та застосування Конвенції про права дитини! Садіна Сієрчіч відреагувала так: вона подивилася на клас, після чого повернулася до дівчинки і сказала: «Так, Ви маєте рацію. Так, Стаття 31 існує і гарантує відпочинок та рівновагу для Вас та інших дітей. Це означає, що мені потрібно дуже ретельно думати над тим, яку кількість домашніх завдань я даю Вам та іншим учням. Я повинна подумати про те, чи справедливо буде, щоб для учнів, які закінчують свою роботу під час уроку, не було домашніх завдань. А ті, хто працює повільніше та, можливо, більш уважно під час уроків, мають виконувати вдома більше домашніх завдань, і, таким чином, вони мають менше часу на відпочинок та відновлення сил. Так, я повинна думати про це, тому що знаю про Статтю 31». Однак на цьому Садіна Сієрчіч не незакінчила. Вона продовжила: «Я повинна сказати Вам ще дещо. Ви також знаєте про Статтю 28. Ця Стаття гарантує ваше право на освіту. Для Вас і Ваших друзів це означає, що час до перерви — це час для навчання!»

Клас затих. Учням не дуже сподобалась така відповідь. Так що ж трапилось? Восьмирічна дівчинка зробила зусилля, щоб зрозуміти діючу в усьому світі Конвенцію, ратифіковану її країною та прийняту як державний закон. Більше того, вона спробувала прив'язати Конвенцію про права дитини до повсякденної життєвої ситуації та навіть застосувати її. Вона спробувала інтерпретувати її та застосувала до сфери свого життя, оскільки школа — це саме те місце, де дитина може безпосередньо контактувати зі своєю державою. Це місце, у якому вирішується, як держава буде спілкуватися з дитиною, а дитина з державою.

А вчитель? Ця вчителька спілкувалась зі своїм учнем на одному рівні. Вона допустила те, що ми називаємо «розширенням прав і можливостей», при цьому намагаючись відреагувати належним чином. Садіна Сієрчіч із Горазде разом зі своїми учнями почала прокладати новий шлях. Вона показала — більш-менш зрозумілим для восьмирічної дитини способом — існування у Конвенції про права дитини конкуруючих статей. Статті, які, хоча й не заперечують одна одну, мають розумітися як взаємозалежні. У будь-якому разі: у цьому класі, у цей конкретний день, Конвенція про права дитини була використана як інструмент — не лише такий, про який просто потрібно знати, а такий, який повинен стати застосовною системою цінностей, що допоможе окремим особам оцінити власні дії у більш широкому контексті.

Частина 3: Документи та навчальні матеріали

На наступних сторінках наведені важливі документи на тему прав дітей для використання на уроках, а також інструкції щодо їх використання. Це учнівська версія Конвенції про права дитини (1), можливе групування прав дітей у чотири групи (2), Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року (3), а також

картки з правами дітей для копіювання та використання на уроках (4). Визначення термінів, використаних в учнівській версії Конвенції про права дитини, відповідають тим, що використані у коротких текстах карток з правами дітей. Багато додаткового матеріалу для використання на уроках можна знайти в Інтернеті.

1. Учні́вська версія Конвенції про права дитини

Навіщо потрібна учнівська версія Конвенції?

Версія Конвенції про права дитини, відкритої для підписання Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийнята і ратифікована більшістю держав в усьому світі, є правовим документом, написаним дуже технічною і складною мовою. Якщо молодим людям необхідно розуміти свої права, нам потрібно розпочати викладати такі документи, як Конвенція про права дитини доступною мовою. Крім того, Стаття 42 Конвенції зазначає, що уряди зобов'язані поінформувати молодих людей про їхні права різними способами. Без сумніву, ця версія Конвенції ООН про права дитини відрізняється від оригінального тексту та надає молоді активний доступ до своїх прав. У такий спосіб, більше людей зможуть дізнатися про свої права.

Після усіх цих розмов про права, якими є обов'язки?

Права і обов'язки не можуть розглядатися незалежно одне від одного. Конвенція ООН про права дитини описує права, які гарантуються молодим людям їхніми державами. Як і з усіма функціональними відносинами, будь то серед друзів, у родині, у школі, у спортивних клубах чи між країнами, ми повинні знати, що маємо обов'язки перед іншими людьми, а вони мають обов'язки перед нами. Два з цих основних обов'язків перед іншими людьми — це повага і терпіння. Конвенція ООН про права дитини описує ці основні обов'язки держав перед людьми, які не досягли 18-річного віку.

Учні́вська версія Конвенції про права дитини

Стаття	Коротка назва	Короткий опис
1	Визначення поняття дитина	Дитиною є особа віком до 18 років.
2	Заборона дискримінації	Жодна дитина не повинна піддаватись дискримінації через колір її шкіри, стать, мову, релігію, думку, країну походження, бідність чи багатство, фізичні вади або належність до етнічної меншини.
3	Благополуччя дитини має першочергове значення	В усіх законах і судових рішеннях благополуччя дитини має бути понад усе.
4	Реалізація прав	Кожна держава повинна забезпечити, в міру своїх можливостей, реалізацію прав дітей.
5	Повага до батьківських прав	Кожна держава зобов'язана забезпечити, щоб обов'язки, права та зобов'язання батьків здійснювалися у такий спосіб, щоб діти могли вільно користуватися своїми правами. (Уряди повинні поважати права і обов'язки батьків, родичів та/або законних опікунів, інформуючи та повідомляючи дітей про їхні права.)

6	Виживання та розвиток дитини	Кожна дитина має право на життя та виживання. Держава повинна забезпечити, щоб діти та молоді люди могли добре розвиватися.
7	Ім'я та громадянство	Кожна дитина, з моменту її народження, має право на ім'я, набуття громадянства та на догляд з боку своїх батьків.
8	Захист індивідуальності	Кожна дитина має право на збереження або відновлення свого імені, громадянства та сімейних стосунків.
9	Розлучення батьків	Кожна дитина має право жити зі своїми батьками, крім випадків, коли вона потребує захисту від своїх батьків. Якщо дитина повинна бути розлучена з одним або обома зі своїх батьків, вона має право викласти свою точку зору з цього питання. Якщо дитина розлучається з одним або обома з її батьків, вона має право знати їхнє місцезнаходження.
10	Возз'єднання сім'ї	Кожна дитина має право залишити будь-яку державу та переїхати в іншу країну з метою возз'єднання зі своєю сім'єю.
11	Захист від викрадення та насильницького вивезення	Кожна держава повинна боротися проти викрадень та насильницького вивезення в іншу країну та неповернення дітей батьком або іншою особою.
12	Свобода думки дитини	Кожна дитина має право на свою думку та висловлення своїх думок з усіх питань, пов'язаних з її життям. Це особливо важливо у судових чи адміністративних процесах. Чим старша дитина, тим більше слід прислуховуватися до її думки.
13	Свобода самовираження	Кожна дитина має право на вільне висловлення своєї думки та отримання і поширення інформації через ЗМІ. Кожна дитина також зобов'язана висловлювати свою думку, поважаючи при цьому права інших людей.
14	Свобода думки, совісті і релігії	Кожна дитина має право вільно сповідувати свою релігію, вільно висловлювати свою думку та вільно здійснювати свободу совісті. Держава повинна поважати права і обов'язки батьків, коли діти здійснюють ці права.
15	Право на мирне публічне зібрання	Кожна дитина має право збиратися разом з іншими дітьми, приєднуватися або утворювати асоціацію чи спілку, за умови, що в процесі не будуть порушуватися права інших осіб.
16	Захист приватного життя	Кожна дитина має право на недоторканність її приватного життя, сім'ї, помешкання або письмової кореспонденції. Крім того, кожна дитина має право на недоторканність її честі та гідності.
17	Доступ до необхідної інформації	Кожна держава повинна забезпечити доступ дітей до інформації за допомогою різноманітних форм ЗМІ, а також набуття ними знань, які є важливими для їхнього благополуччя. Держава також зобов'язана захищати дітей від шкідливої інформації.
18	Відповідальність батьків	Батьки або опікуни несуть спільну відповідальність за виховання дитини. Держава зобов'язана підтримувати їх у цьому та, наприклад, забезпечити догляд за дитиною у випадку, якщо батьки повинні працювати.

19	Захист від насильства	Держава несе відповідальність за захист дитини від насильства з боку батьків або інших людей. Кожна дитина має право дізнатись, як уникнути будь-якої форми насильства або впоратися з нею.
20	Молоді люди без сім'ї	Кожна дитина, яка не живе зі своєю сім'єю, має право на особливий захист і підтримку. Також вона має право на прийомну сім'ю або догляд у відповідній установі, з урахуванням її віросповідання, культурного та мовного середовища походження.
21	Усиновлення	Дитина може бути усиновлена, якщо усиновлення дозволяється, визнається та схвалюється країною, та якщо воно сприяє благополуччю дитини.
22	Діти-біженці	Кожна дитина, яка вимушена залишити свою країну, є біженцем та шукає притулку, має право на особливий захист з боку держави.
23	Неповноцінні діти	Кожна неповноцінна дитина має право на особливий догляд і освіту. Вона потребує допомоги, щоб бути незалежною та брати активну участь у житті своєї спільноти.
24	Здоров'я та медичне обслуговування	Кожна дитина має право на найкраще медичне обслуговування. Держава зобов'язана вживати заходи для зниження рівня дитячої смертності, забезпечувати медичну допомогу молоді, боротися з недоїданням і хворобами, гарантувати медичний догляд вагітним жінкам і молодим матерям, забезпечувати доступність освіти у сфері охорони здоров'я, розширювати обізнаність про профілактику у сфері народного здоров'я та ліквідувати звичаї, які можуть зашкодити дітям.
25	Оцінка лікування або догляду	Кожна дитина, прийнята до закладу з метою її захисту, догляду або лікування, має право на перевірку та оцінку її перебування у цьому закладі.
26	Соціальне забезпечення	Кожна дитина має право на соціальне забезпечення, наприклад, соціальне страхування. Держава гарантує виплати на дитину з урахуванням фінансового становища сім'ї або піклувальників.
27	Рівень життя	Кожна дитина має право на рівень життя, що відповідає її фізичному, духовному, моральному та соціальному розвитку. Батьки та опікуни несуть першочергову відповідальність за забезпечення такого розвитку. Держава зобов'язана підтримувати їх у цьому.
28	Освіта	Кожна дитина має право на освіту та право відвідувати школу. Держава зобов'язана зробити початкову освіту безкоштовною та обов'язковою, й аналогічним чином, зробити середню освіту доступною для усіх дітей і молоді. Держава зобов'язана забезпечити відповідне ставлення до дітей та молодих людей у школі та захищати їхні права людини від посягань.
29	Цілі освіти	Шкільна освіта повинна розвивати особистість та таланти кожної дитини, готувати кожну дитину до дорослого життя, а також заохочувати дітей поважати права людини і власну та інші культури та цінності.

30	Діти меншин	Кожна дитина, що належить до меншини, має право вивчати та застосовувати власну культуру, релігію та мову.
31	Відпочинок, ігри та дозвілля	Кожна дитина має право на відпочинок та вільний час, у який вона може грати та вільно брати участь у культурному та художньому житті.
32	Дитяча праця	Кожна дитина має право на захист від експлуатації та залучення до виконання робіт, які можуть нашкодити її освіті та розвитку. Держава зобов'язана визначити мінімальний вік, з якого дозволено працювати, кількість годин на день і умови роботи.
33	Захист від наркотичних засобів	Кожна дитина має право на захист від виробництва та торгівлі забороненими наркотиками.
34	Захист від сексуальної експлуатації	Кожна дитина має право на захист від сексуальної експлуатації та насильства, а також від проституції та порнографії.
35	Захист від продажу та торгівлі людьми	Держава повинна зробити усе можливе, щоб діти та молодь не піддавались насильницькому вивезенню або торгівлі людьми.
36	Захист від усіх форм експлуатації	Кожна дитина має право на захист від усіх форм експлуатації (наприклад, жебракування).
37	Катування та позбавлення волі	Кожна дитина має право на захист від катування, жорстокого поводження або покарання, незаконного арешту або будь-яких інших форм посягань на її особисту свободу. Держава зобов'язана заборонити смертну кару та довічне ув'язнення молодих людей. Якщо дитина позбавлена волі, вона має право на гуманне та шанобливе ставлення. Якщо дитина або молода особа арештована, вона не повинна утримуватися в місцях позбавлення волі разом з дорослими, повинна мати змогу підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю та мати право на правову допомогу.
38	Війна та збройний конфлікт	Діти і молоді люди віком до 15 років мають право не брати участь у війні і збройних конфліктах. Держава зобов'язана надавати особливий захист дітям, які постраждали від війни.
39	Відновлення та інтеграція	Кожна дитина, яка стала жертвою збройного конфлікту, катування, зневаги або експлуатації має право на належний догляд, який надасть їй можливість стати розумово і фізично здоровою та інтегруватися у суспільство.
40	Ювенальне правосуддя	Кожна дитина, звинувачена у скоєнні злочину, має право на гідне ставлення у суді. Вона є невинною, поки її провина не доведена. Кожна дитина має право на справедливий суд, перекладача (за необхідності), захист свого приватного життя, а також право на перегляд судового рішення. Держава зобов'язана встановити мінімальний вік, до досягнення якого діти не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Крім того, держава зобов'язана надати альтернативи позбавлення волі для засуджених дітей та молоді.
41	Переважає сила більш високих національних стандартів	Якщо у країні є закони, які захищають дітей та молодих людей краще, ніж Конвенція про права дитини, тоді застосовуються такі закони.
42	Розкриття інформації про права дітей	Кожна держава зобов'язана повідомити про права дітей дорослим і дітям зрозумілим способом.

2. Групування прав дітей у чотири категорії

Конвенцію про права дитини можна підрозділити на чотири групи прав. Ці категорії можуть використовуватися на уроках шляхом надання учням можливості спробувати впорядкувати права за цими чотирма категоріями. Це завдання може виконуватися індивідуально або у групах для кожного розділу.

I. Брати участь означає бути залученим до процесу прийняття рішень, свободу утворювати групи, свободу висловлювати свою думку та свободу отримувати доступ до інформації з багатьох джерел.

II. Досягти власного потенціалу означає, що для оптимального особистого розвитку мають бути виконані певні умови. До цієї групи прав включені освіта, сім'я, культура та особистість, як важливі частини нашого життя.

III. Жити добре — наше право на виживання включає всі наші основні потреби. До них відносяться їжа та захист, рівень життя і здоров'я.

IV. Бути неущкодженим передбачає право молодих людей на захист від насилля, відсутності піклування, економічної експлуатації, тортур, викрадення та проституції.

У наступному переліку діти розподілені за цими чотирма категоріями:

Група	Стаття	Скорочена назва
I. Відігравати роль: наше право брати участь	3	Благополуччя дитини має першочергове значення
	12	Свобода думки дитини
	13	Свобода самовираження
	14	Свобода думки, совісті і релігії
	15	Право на мирне публічне зібрання
	16	Захист приватного життя
	17	Доступ до необхідної інформації
II. Розвиток нашого потенціалу: наше право на розвиток	5	Повага до батьківських прав
	7	Ім'я та громадянство
	8	Захист індивідуальності
	10	Возз'єднання сім'ї
	21	Усиновлення
	23	Діти-інваліди
	28	Освіта
	29	Цілі освіти
	30	Діти меншин

III. Жити добре: наше право на виживання	6	Виживання та розвиток дитини
	9	Розлучення батьків
	18	Відповідальність батьків
	24	Здоров'я та медичне обслуговування
	26	Соціальне забезпечення
	27	Рівень життя
	31	Відпочинок, ігри та дозвілля
IV. Захист від шкоди: наше право на захист	2	Заборона дискримінації
	11	Захист від викрадення та насильницького вивезення
	19	Захист від насильства
	20	Молоді люди без сімей
	22	Діти-біженці
	25	Оцінка лікування або догляду
	32	Дитяча праця
	33	Захист від наркотичних засобів
	34	Захист від сексуальної експлуатації
	35	Захист від продажу та торгівлі людьми
	36	Захист від усіх форм експлуатації
	37	Катування та позбавлення волі
	38	Війна та збройний конфлікт
	39	Відновлення та інтеграція
	40	Ювенальне правосуддя

У вищенаведеній таблиці відсутні чотири права. Вони не можуть бути віднесені до жодної з чотирьох категорій, оскільки зосереджуються, головним чином, на обов'язках держави. Такими правами є:

1	Визначення поняття дитина
4	Реалізація прав
41	Переважає сила більш високих національних стандартів
42	Розкриття інформації про права дітей

3. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року)

Прийнята та відкрита для підписання, ратифікації і приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року.

Набула чинності 2 вересня 1990 року у відповідності до Статті 49.

Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції,

вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі,

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі,

визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини,

нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу,

впевнені в тому, що сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства,

визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння,

вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності,

беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей,

беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»,

посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів,

визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги,

враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини,

визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються,

погодилися про нижченаведене:

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом 1 цієї статті всім заінтересованим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків

на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання не призводило до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одер-

жувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

- а) для поваги прав і репутації інших осіб; або
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

- а) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі статті 29;
- б) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;
- в) сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури;
- г) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;
- е) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти,

батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання, «кафала» за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпе-

чують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

- a) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;
- b) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;
- c) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;
- d) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призвело до одержання невинуватених фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;
- e) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне,

будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових організацій, що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її возз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.
2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.
3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.
4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального

лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.
2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:
 - a) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
 - b) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;
 - c) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;
 - d) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;
 - e) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;
 - f) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.
3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько(-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утриман-

ня дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- b) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
- e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

- a) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

- б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;
- с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;
- д) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- е) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного дотримання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти

небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- а) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- б) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- с) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;
- б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;
- с) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, кожна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;
- д) кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспарювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.
2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.
3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку,

на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвитку у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;
- б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

- i) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;
- ii) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;
- iii) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;
- iv) свобода від примусу щодо наданих свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самотійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;
- v) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;
- vi) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;
- vii) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

- a) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;
- b) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поведінки з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного

строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведінки з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

- a) в законі Держави-учасниці, або
- b) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет по правах дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з вісімнадцяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охоплюваній цією Конвенцією. Членів Комітету обирають Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первинні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі — раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та представляє цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість

голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначаються голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

12. Члени Комітету, заснованого відповідно до цієї Конвенції, одержують схвалювану Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку та на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Кон-

венції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

- а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;
- б) надалі — кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту б цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

З метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

- а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим органам

Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

- б) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

- с) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

- д) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятій ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих Держав-учасниць, які її прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки, які вони прийняли.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленого Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй є депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, арабський, китайський, англійський, французький, російський та іспанський тексти якої є рівноавтентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

На посвідчення чого повноважні представники, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

4. Ілюстровані права дітей (Картки з правами дітей)

На початку права дітей були, насамперед, судовим інструментом. Однак у шкільному контексті зрозуміло, що кожна стаття повинна бути зрозумілою та інтерпретована з точки зору цільової групи. Картки з правами дітей допомагають покращити розуміння та застосування цих прав. Картки можуть використовуватися по-різному. Ось деякі приклади:

— Ілюстрації та текст можуть бути вирізані разом і складені та склеєні у вигляді двосторонніх карток. У такий спосіб можна створити флеш-картки. Учні зможуть тестувати себе або один одного.

— Ілюстрація та текст можуть бути вирізані для виготовлення карток пам'яті. У такий спосіб учні будуть запам'ятовувати права дітей, граючи у веселу гру.

— Ілюстрації можуть бути вирізані та впорядковані за різними критеріями:

- Вони можуть бути згруповані за чотирма критеріями (участь: право на участь; розвиток нашого потенціалу: право на особистий розвиток; благополуччя: право на виживання; захист від шкоди: право на захист).

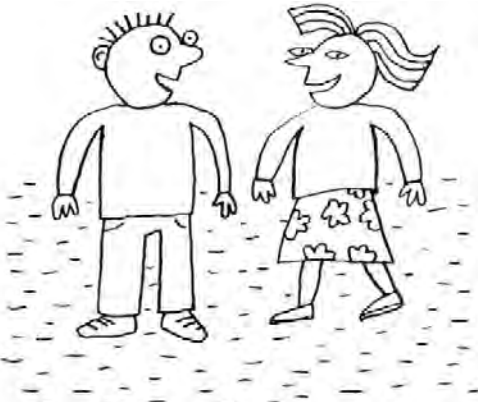
- Вони можуть бути згруповані у категорії особистих цінностей: Що важливо у моєму житті? Які питання мають значення для моєї країни, моєї спільноти, моєї школи?

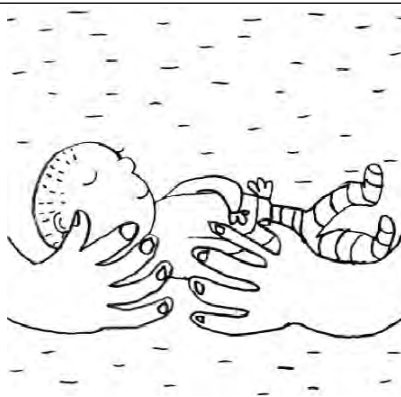
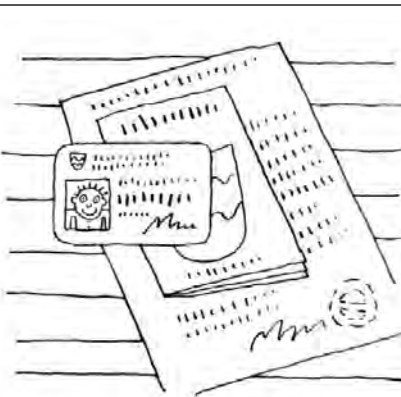
- Ілюстрації та інші вирізки з журналів, газетних статей можна збирати для ілюстрації подібних тем.

- Учні можуть отримати натхнення завдяки цим ілюстраціям і намалювати власні ілюстрації до прав дітей.

— Ілюстрації можуть бути збільшені та розмальовані учнями (та, можливо, потім вставлені у рамку). Потім вони можуть бути використані для декорування класних кімнат та шкільних коридорів.

— Ілюстрації можна поєднати з короткими описами особистого досвіду та перетворити на невеликі брошури.

 Стаття 1	Визначення поняття дитина Дитиною є особа віком до 18 років.
 Стаття 2	Заборона дискримінації Жодна дитина не повинна піддаватись дискримінації через колір її шкіри, стать, мову, релігію, думку, країну походження, бідність чи багатство, фізичні вади або належність до етнічної меншини.
 Стаття 3	Благополуччя дитини має першочергове значення В усіх законах і судових рішеннях благополуччя дитини має бути понад усе.
 Стаття 4	Реалізація прав Кожна держава повинна забезпечити, в міру своїх можливостей, реалізацію прав дітей.

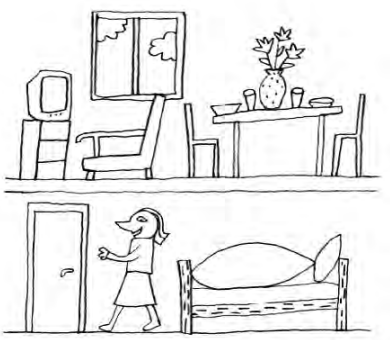
 Стаття 5	Повага до батьківських прав Кожна держава зобов'язана забезпечити, щоб обов'язки, права та зобов'язання батьків здійснювалися таким чином, щоб діти могли вільно користуватися своїми правами. (Уряди повинні поважати права і обов'язки батьків, родичів та/або законних опікунів, інформуючи та повідомляючи дітей про їхні права.)
 Стаття 6	Виживання та розвиток дитини Кожна дитина має право на життя та виживання. Держава повинна забезпечити, щоб діти та молоді люди могли добре розвиватися.
 Стаття 7	Ім'я та громадянство Кожна дитина, з моменту її народження, має право на ім'я, набуття громадянства та на догляд з боку своїх батьків.
 Стаття 8	Захист індивідуальності Кожна дитина має право на збереження або відновлення свого імені, громадянства та сімейних стосунків.

 Стаття 9	Розлучення батьків Кожна дитина має право жити зі своїми батьками, крім випадків, коли вона потребує захисту від своїх батьків. Якщо дитина повинна бути розлучена з одним або обома зі своїх батьків, вона має право викласти свою точку зору з цього питання. Якщо дитина розлучається з одним або обома з її батьків, вона має право знати їхнє місцезнаходження.
 Стаття 10	Возз'єднання сім'ї Кожна дитина має право залишити будь-яку державу та переїхати в іншу країну з метою возз'єднання зі своєю сім'єю.
 Стаття 11	Захист від викрадення та насильницького вивезення Кожна держава повинна боротися проти викрадень та насильницького вивезення в іншу країну та неповернення дітей батьком або іншою особою.
 Стаття 12	Свобода думки дитини Кожна дитина має право на свою думку та висловлення своїх думок з усіх питань, пов'язаних з її життям. Це особливо важливо у судових чи адміністративних процесах. Чим старша дитина, тим більше слід прислуховуватися до її думки.

 Стаття 13	Свобода самовираження Кожна дитина має право на вільне висловлення своєї думки та отримання і поширення інформації через ЗМІ. Кожна дитина також зобов'язана висловлювати свою думку, поважаючи при цьому права інших людей.
 Стаття 14	Свобода думки, совісті і релігії Кожна дитина має право вільно сповідувати свою релігію, вільно висловлювати свою думку та вільно здійснювати свободу совісті. Держава повинна поважати права і обов'язки батьків, коли діти здійснюють ці права.
 Стаття 15	Право на мирне публічне зібрання Кожна дитина має право збиратися разом з іншими дітьми, приєднуватися або утворювати асоціацію чи спілку, за умови, що в процесі не будуть порушуватися права інших осіб.
 Стаття 16	Захист приватного життя Кожна дитина має право на недоторканність її приватного життя, сім'ї, помешкання або письмової кореспонденції. Крім того, кожна дитина має право на недоторканність її честі та гідності.

 Стаття 17	Доступ до необхідної інформації Кожна держава повинна забезпечити доступ дітей до інформації за допомогою різноманітних форм ЗМІ, а також набуття ними знань, які є важливими для їхнього благополуччя. Держава також зобов'язана захищати дітей від шкідливої інформації.
 Стаття 18	Відповідальність батьків Батьки або опікуни несуть спільну відповідальність за виховання дитини. Держава зобов'язана підтримувати їх у цьому та, наприклад, забезпечити догляд за дитиною у випадку, якщо батьки повинні працювати.
 Стаття 19	Захист від насильства Держава несе відповідальність за захист дитини від насильства з боку батьків або інших людей. Кожна дитина має право дізнатись, як уникнути будь-якої форми насильства або впоратися з нею.
 Стаття 20	Молоді люди без сім'ї Кожна дитина, яка не живе зі своєю сім'єю, має право на особливий захист і підтримку. Також вона має право на прийомну сім'ю або догляд у відповідній установі, з урахуванням її віросповідання, культурного та мовного середовища походження.

 Стаття 21	Усиновлення Дитина може бути усиновлена, якщо усиновлення дозволяється, визнається та схвалюється країною, та якщо воно сприяє благополуччю дитини.
 Стаття 22	Діти-біженці Кожна дитина, яка вимушена залишити свою країну, є біженцем та шукає притулку, має право на особливий захист з боку держави.
 Стаття 23	Неповноцінні діти Кожна неповноцінна дитина має право на особливий догляд і освіту. Вона потребує допомоги, щоб бути незалежною та брати активну участь у житті своєї спільноти.
 Стаття 24	Здоров'я та медичне обслуговування Кожна дитина має право на найкраще медичне обслуговування. Держава зобов'язана вживати заходи для зниження рівня дитячої смертності, забезпечувати медичну допомогу молоді, боротися з недоїданням і хворобами, гарантувати медичний догляд вагітним жінкам і молодим матерям, забезпечувати доступність освіти у сфері охорони здоров'я, розширювати обізнаність про профілактику у сфері народного здоров'я та ліквідувати звичаї, які можуть зашкодити дітям.

 Стаття 25	Оцінка лікування або догляду Кожна дитина, прийнята до закладу з метою її захисту, догляду або лікування, має право на перевірку та оцінку її перебування у цьому закладі.
 Стаття 26	Соціальне забезпечення Кожна дитина має право на соціальне забезпечення, наприклад, соціальне страхування. Держава гарантує виплати на дитину з урахуванням фінансового становища сім'ї або піклувальників.
 Стаття 27	Рівень життя Кожна дитина має право на рівень життя, що відповідає її фізичному, духовному, моральному та соціальному розвитку. Батьки та опікуни несуть першочергову відповідальність за забезпечення такого розвитку. Держава зобов'язана підтримувати їх у цьому.
 Стаття 28	Освіта Кожна дитина має право на освіту та право відвідувати школу. Держава зобов'язана зробити початкову освіту безкоштовною та обов'язковою, й аналогічним чином, зробити середню освіту доступною для усіх дітей і молоді. Держава зобов'язана забезпечити відповідне ставлення до дітей і молодих людей у школі та захищати їхні права людини від посягань.

 Стаття 29	Цілі освіти Шкільна освіта повинна розвивати особистість та таланти кожної дитини, готувати кожну дитину до дорослого життя, а також заохочувати дітей поважати права людини і власну та інші культури та цінності.
 Стаття 30	Діти меншин Кожна дитина, що належить до меншини, має право вивчати та застосовувати власну культуру, релігію та мову.
 Стаття 31	Відпочинок, ігри та дозволя Кожна дитина має право на відпочинок та вільний час, у який вона може грати та вільно брати участь у культурному та художньому житті.
 Стаття 32	Дитяча праця Кожна дитина має право на захист від експлуатації та залучення до виконання робіт, які можуть нашкодити її освіті та розвитку. Держава зобов'язана визначити мінімальний вік, з якого дозволено працювати, кількість годин на день й умови роботи.

 Стаття 33	Захист від наркотичних засобів Кожна дитина має право на захист від виробництва та торгівлі забороненими наркотиками.
 Стаття 34	Захист від сексуальної експлуатації Кожна дитина має право на захист від сексуальної експлуатації та насильства, а також від проституції та порнографії.
 Стаття 35	Захист від продажу та торгівлі людьми Держава повинна зробити усе можливе, щоб діти та молодь не піддавались насильницькому вивезенню або торгівлі людьми.
 Стаття 36	Захист від усіх форм експлуатації Кожна дитина має право на захист від усіх форм експлуатації (наприклад, жебракування).

 Стаття 37	Катування та позбавлення волі Кожна дитина має право на захист від катування, жорстокого поводження або покарання, незаконного арешту або будь-яких інших форм посягань на її особисту свободу. Держава зобов'язана заборонити смертну кару та довічне ув'язнення молодих людей. Якщо дитина позбавлена волі, вона має право на гуманне та шанобливе ставлення. Якщо дитина або молода особа арештована, вона не повинна утримуватися в місцях позбавлення волі разом з дорослими, повинна мати змогу підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю та мати право на правову допомогу.
 Стаття 38	Війна та збройний конфлікт Діти і молоді люди віком до 15 років мають право не брати участь у війні і збройних конфліктах. Держава зобов'язана надавати особливий захист дітям, які постраждали від війни.
 Стаття 39	Відновлення та інтеграція Кожна дитина, яка стала жертвою збройного конфлікту, катування, зневаги або експлуатації, має право на належний догляд, який надасть їй можливість стати розумово і фізично здоровою та інтегруватися у суспільство.
 Стаття 40	Ювенальне правосуддя Кожна дитина, звинувачена в скоєнні злочину, має право на гідне ставлення у суді. Вона є невинною, поки її провина не доведена. Кожна дитина має право на справедливий суд, перекладача (за необхідності), захист її приватного життя, а також право на перегляд судового рішення. Держава зобов'язана встановити мінімальний вік, до досягнення якого діти не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Крім того, держава зобов'язана надати альтернативи позбавлення волі для засуджених дітей та молоді.

Діти повинні знати, які права вони мають, крім того, їм слід навчитися оцінювати та використовувати їх. Аби досягти цього, школам необхідно забезпечити широкий спектр пізнавального досвіду у сфері освіти з питань прав дітей. Діти розуміють та оцінюють свої права, використовуючи їх, як у школі, так і в повсякденному житті. Для того, щоб заохотити дітей до цього, завданням учителя має бути створити середовище, у якому панує дух демократії та поваги до прав людини.

Цей посібник було розроблено для вчителів, які перебувають у пошуку інструментарію для викладання прав дітей учням з 1-го по 9-й класи обов'язкової навчальної програми. Керівництво складене за принципом спіральної навчальної програми для того, щоб діти вивчали свої права рік за роком.

Цей посібник складається з:

- Короткого опису з інформацією про концептуальні засади та навчання на прикладі.
- Дев'яти коротких проектів, що містять по чотири уроки для учнів дев'ятирічної школи.
- Детального опису уроків та планів.
- Підходу на основі вирішення завдань.
- Додатка з низкою ресурсів (включаючи Конвенцію про права дитини та ілюстровану версію Конвенції), а також довідковою інформацією про права дітей.

Досліджуємо права дитини

Освіта для демократичного громадянства та освіта
з прав людини (ОДГ/ОПЛ)

Серія уроків для 1—9 класів

Автори:

Рольф Голлоб

Петер Крапф

Підписано до друку 10.06.2016 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний № 1.
Гарнітура LazurskiC. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 11,63. Зам. № 217-000.

Видавництво ТОВ «Основа»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 1981 від 21.10.2004 р.
01032, м. Київ-32, вул. Жилинська, 87/30.
Тел.: (044) 584-38-97, т/ф: 584-38-95, 584-38-96.

Видруковано ТОВ «Основа-Принт»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 2072 від 25.01.2005 р.